

JANUS PANNONIUS
ITÁLIAI ÉVEK

GERÉB LÁSZLÓ FORDÍTÁSAI

VAJDA JÁNOS TÁRSASÁG KIADÁSA
BUDAPEST, 1943.

JANUS PANNONIUS
ITÁLIAI ÉVEK

GERÉB LÁSZLÓ FORDÍTÁSAI

VAJDA JÁNOS TÁRSASÁG KIADÁSA
BUDAPEST, 1943.

VAJDA JÁNOS TÁRSASÁG KÖNYVEI
I. sz.

Kardos Tibor bevezető tanulmányával,
Pohárnok Zoltán fametszeteivel.

Felelős kiadó: Plätz Rudolf.

Ráth Tivadar nyomda, Budapest, VI., Csengery-u. 33.

JANUS PANNONIUS

(1434—1472)

Janus Pannónius, Magyarország disze, az összeomlott összeesküvés után, szegénytől és láztól megemésztve, tavasz nyitásakor, magával vitt kincseinek közepette, árván halt meg egy kis elrejtett, délvidéki várbán. Ugyanekkor záródott le Mátyás király számára uralkodásának legizgalmasabb éve, melyben eldőlt hatalmának sorsa. — Amaz elvesztette, ez megnyerte az életet. A harc tulajdonképen kettejük közt állott.

A király lelki fejlődése valóban ezidőtájt ért el ahhoz a döntő átalakuláshoz, amikor a renaissance fejedelem már annyira erős, hogy a hatalom érdekében minden emberi köteléket föl mer bontani. De vajjon Janus hová ért el ugyanekkor? — Bár Vitéz János állott az összeesküvés élén, mégis éltetője, mindhalálg kitartó szervezője a költő volt.

Mi lehetett az, ami így szembeállította jöttevőjével? Milyen volt az a lelki fejlődés, amelynek szükség-szerű következménye lett az összeesküvés? Vagy véletlenről lenne szó? — Ellenállhatatlanul fordul az érdeklődés a magyar humanizmus kútfeje, Janus Pannónius felé. Hát ha sikerül egy-két fénysugarat vetni a szerencsétlen költő lelki tragédiájára.

I.

Itthoni gyermekkoráról alig tudunk valamit, de ferrarai diákéletének majnem minden mozzanatát megörökíti. Általában mélyenfekvő dolgokról hallgat, csak akkor szólal meg jó későn, amikor a fájdalom nagyon

szorongatja. Tehetséges gyermek volt és fiatal éveit nem valami nagy bőségben tölthette. Szervezete nem volt erős. Lelke finom, végtelen: hol elbúsuló, hol kitörő. Egészen véve alkalmas volt arra, hogy nagybátyja, Vitéz János arra neveltesse Itáliában, amivé ő maga soha nem lehetett: humanistává. János gyors esze, emlékezete, élelensége és finomsága gyorsan feltűnt az olaszoknak. A kis magyar fiú pedig félősen tette le a János nevet, nem is sejtve, hogy amikor nagybátyjának és a nagy Hunyadinak keresztnevétől megválik, egyszermindenkorra egész világot vet el magától. A Múzsák tavában újjászületett, mint valami humanista Jordánban.

Janusnak minden képessége megvolt, hogy szellemi emberré finomuljon. Guarino iskolája ezt ki is formálta belőle. A tanítványok mérhetetlen büszkeséget szíváltak magukba. Nem volt elég, hogy ki-ki közülök szülőhazájának díszje legyen, díszjei voltak ők a világnak, a kornak, a latin nyelvnek, a görögnek, a Múzsáknak. Anynyi úton szerezték a dicsőséget, amennyin csak lehetett. Lekötelezettjük volt a múlt, a jelen, a jövő. A múlt, mert életre támasztották: a jelen, mert szavukkal irányították: az utókor, mert műveikkel boldogították. A humanista felkesedett és szívesen szónokolt. Vonzotta szónak az a közvetlen, nyilvánvaló ereje, amely győzedelmeskedik a lelkeken. Emellett fordítottak és magyarázták. Ugy vélték, hogy a fordítás és a magyarázás méltó testvére az alkotásnak, mert a fordítás az egyik kultúra ismeretlen kincseit adja át a másiknak.

A humanista csonkának érezte volna egyéniségét, ha nem lett volna költő is. Soha annyi poétát, mint abban a korban! - Kielégíthetetlen életvágyuk számára a mithológia csupa rejtelem, nagy titok, a minden emberrel közös vágyak és életmozzanatok leplezett szimbolumai. Athén és Róma évezredeinek alakjai szinte kortársak. - Janusnak és társainak a mithológia a legteljesebb élet volt. Példái és hasonlatai a valóság mérhetetlen kitágulását jelentették neki. Az olvasmány veteleszik a természet legősibb vonzóerőivel. A humanista aratáskor nem bolyong a forró mezőn, nem csábítja őt a friss must, nem sütteti magát a tavaszi napsugárral és nem merül álomba borús őszi napokon, hanem veri újjával a ritmust és tolla fut a fehér papíron. Az olvas-

mány lázba ejti. Valóban a műélvezés és alkotás gyönyörűsége bennük még nem vált el egymástól.

De az igazságnak csak kis részét merítenők ki, ha a humanista költészetet egyedül az antik élményhez való viszonyából akarnók magyarázni. Az olasz humanisták mögött már tökéletesen kicsiszolt, páratlanul zenei, könnyed és édes nyelv állott: az olasz. És, mintha könnyed és édes nyelvükhöz símulna, költészetük is leginkább két hangulatban nyilvánul meg: a lusuban és az idillben. A lusus fölment az erkölcsi kötelezettség alól. A szerelmi líra fölzsabadítása nélkül el sem lett volna képzelhető. Az idill a kultúra alól akar fölzsabadítani, vissza akarja adni az embert a természetnek. De ennek a vállalkozásnak eredménytelensége a renaissanceban is valami édes szomorúsággal is járt. Nem nehéz mindezt Janusban is fölfedezni. Szeretett pajzánkodni, szerette a forrásokat, folyókat, erdőket, virágokat és szerette azokat az irodalmi mintákat, melyek ilyenkor önkéntelenül ajkára tolultak.

Természetes, hogy Janus diákéletének úgyszólván minden mozzanata, élevení, örömei, kellemetlenségei, mind lusuban fejeződtek ki. Élete összeszőődik Martialis életével, élményeik egymásra találnak és Janus magára ölti az antik irodalom lelki sablonjait. A humanista gondolkodása tizennégy századnyi távolságot semmisít meg s fölébe kerekedik a valóságnak. De azért egészen tisztán látjuk, milyen is lehetett diákélete. Társai bámulják, érzik, hogy annyi költőtársuk között *barbár* származása ellenére ő tűnik ki leginkább. Megéneklí a diákvilág ellenzeneszenes vagy mulatságos alakjait. Merje csak őt valaki nem eléggé tisztelni és holmi *barbár* hazát emlegetni; ugyancsak megkapja a magját. Megmondja a kis barbár akkor is a véleményét, ha a Guarino eseteték tilosban járnak.

A ferrarai diák versűinek legolvasottabb — pad alatt legolvasottabb — része azonban: erotikus költésze volt. Ha a fölháborodottak az öreg Guarino elébe tárták a bűnjeleket és ő rosszalóan csóválta a fejét, mondván: ezeket ő nem tanítja, akkor bizonyos lehetett benne, hogy Janus legközelebb őt magát éneklí meg.

Eldöntetlen kérdés azonban, hogy a janusi költeményekben annyiszor megzendülő idillikus hang és a szípkázó lususok mit köszönhetnek a korabeli vulgaris

olasz irodalomnak? Az olasz írók olvasásának hatása költeményeiben kétségtelenül kimutatható.

Amint Janus nyelve, hangulata és költészetének anyaga az olasz humanizmus talajából nőtt ki, éppen úgy gondolkodásában is ott izzik az olasz renaissance minden problémája, sőt ha ezekre a kérdésekre költői kifejezést keresnénk, keveset találunk Janusnál alkalmasabbat. Ellentmondásoktól, összeütközésektől, vívódásoktól, győztört lélek. Költészete pesszimizmustól újjongásig, komoly hittől cinikus csúfolódásig a lélek minden rezdülését kifejezi.

A *nomen*, a hírnév Janus számára is a földi halhatatlanságot jelenti. Ha az ember meghal, teste a földbe jut, lelke az égbe, ha derék volt. De egyénisége, a *nomen* fennmarad a földön. Humanista számára valami szörnyűbbet el nem lehet képzelni, mint a második halált, a név halálát. A *nomen* határai rendkívül kiterjedtek. Közönsége a föld minden népe. Birodalma fölér a csillagokig, időben pedig tart a világ végeztéig. — A *nomen* győzelme a halál fölött az egyén megmaradását jelenti.

De a *nomen* e birkózásában a halállal megnyilvánul a renaissance gondolkodás egyik alapvető formája is. Ez az alapvető forma a renaissance hatalmi gondolkodásából fakadó dinamizmus, küzdelem, versengés. Nincs a humanista Janusban a természetnek olyan ereje, a történelemnek olyan alakja, fogalma, amely ne állna egy mássikkal küzdelemben. Mindig el kell dönteni, ki a győztes. A megénekelt hős versenyez Róma hőseivel és győz. Verseng tulajdon öseivel és fölülkerekedik. Verseng kortársaival, polgártársaival és első közöttük. Versenyez az istenekkel, akik a renaissanceban sokszor az emberfölötti ember szimbolumai és legalább is egyenlő velük. — A versengés kiterjed mindenre, ami égen és földön van. Küzdenek egymással a kristályedények és a muranói üveg, a csillagok és a nap, a folyók és a tenger. A test küzd a szellemmel, korszakok egymással. Isten pedig a fatummal. A versengés gondolata összefügg a hatalomvágygal.

A küzdés harci eszköze a *virtus*. A humanista *virtusa* versírásban, meggyőzésre való képességben, kifejezésre való készségben rejlik. A gyakorlati ember *virtusa* ezzel szemben inkább az eszeség, előrelátás, szellemi éber-

ség, melyek fenntartják az állhatatlan és irántunk ellenes szerencsével folytatott küzdelmében. Mindezek ellenére tényleg soha nem volt kevesebb hajlam a hősiességre, mint éppen ebben a korban. Mert győzni akartak, nem pedig meghalni.

A humanisták a szellemi harc színterén maradtak. Egészben véve nem is szerették a testi küzdelmet és kísérőjét, az erőszakot. Bízta benne, hogy az ékesszólás és erőszak versenyében a beszéd győz. Hitték, hogy szelid szóval lehet kormányozni. Janus már Itáliában gyűlölte a háborút. Ugy gondolta, hogy elég róla könyvekben olvasni. Hiszen élet volt az is számára, de veszély nélküli élet. Ugy érezte, hogy nagyon is igaz a Múzsák és a háború ellenséges viszonyáról szóló mondás. Neki sohasem a hadakozó Róma tetszett, hanem az augustusi arany század Rómája. Azé a szent koré, amikor a polgárok tisztelni keztek a Múzsákat. A humanista feladatának vallotta visszaadni ezt a birodalmat az emberiségnek és tovább fejleszteni.

A humanista missziója azonban nemcsak a múlt föltámasztásában érvényesült. Janus meglátja a kifinomult lelkek Európájának körvonalait, midőn Guarino katedrálja előtt Európa ifjúságát látja összeseregleni. A hódító humanista szellem határai ezeknek a tanítványoknak műveként a római birodalom legtávolibb provinciái lesznek.

Valóban ezentúl Janusnak két hazája van: az olasz humanista világ, az *orbis Italicus* az egyik, mely hasonlatos vonzóerőben ahhoz, melyet valaha Városnak neveztek. Az olasz humanista világ határai nem a ferrarai fejedelemség határai nem is az Alpes, hanem ameddig humanisták eljutnak. Másik hazája ezen belül Pannonia provincia, ahol született, mint ahogy mesterének, Martialisnak szűkebb hazája Hispania provincia volt. Ezt *vates* Hispanesnak nevezi, ahogy ő viszont Janus *Pannonius*. Janus magyarországi magatartását, hazájához való viszonyát másként megérteni nem lehet. Magyarország ezentúl csak szülőföldje, anyjának és tesvéreinek lakóhelye, egyébként távoli provincia. Már kész is a küldetés, melyet a humanista sors rárótt. Guarino olasz földre telepítette át a Múzsákat, ő, Janus, azért került Itáliába, azért lett Guarino tanítvány, hogy átvigye Itáliából a Múzsákat a

Duna mellé. — A humanizmus szétszakította Janusban a haza fogalmát, noha felszabadítva lehetőségét, évezredek életét és európaiságot adott esérébe. Ugyanúgy szétszakította a humanizmus Janus hitét is, lebontva gondolkodásának korlátait is. Janus nem volt hitetlen. A hazáról hozott egyszerű áhítal olyankor tódul ajkára, amikor valami jobban a szívéhez ér. Lelke mélyén ott érzi Szent László király képét, azét, akit a magyar vallásosság komoly és férfias szimbóluma és mindig föl-támad, valahányszor veszedelem tör a nemzetre. De Janus hite csak néha buzog föl. Az epigramma-írásba való beleélés erősen kifejlesztette benne régi hajlamát a szkepszisre. Lelkébe viharzott Itáliának káprázatosan gazdag, de kaotikus élete is. Hangulatai erősen ingadozóak. Lusaibaiban tréfásan megesispkedi a jubileumra menőket és a Rómába zárandokló Galeottót is elbűcsúztatja a Múzsáktól. Később azonban, amidőn szembenáll Rómával, már nem tréfál. Megérti, ha valaki ide zárandokol a hit szerelméből. Bár maga nem azért jött. Róma romjai előtt lesz könnyes a szeme.

Egészen korán megkezdődik Janusban az a folyamat, melyet neoplatonizálódásnak nevezhetnénk. Egyfelől az ókor mélyen átélt mítoszai, másrésztől a keresztény hierarchia éles ellentétben állottak. Kiegyenlítésükre az új-platonizmus lett volna hivatva. Janus vallásosságában már egészen korán voltak pantheisztikus vonások. Guarino dícséretére írt költeményének egyik legérdekesebb része az az orfikus naphimnusz, amely Macrobius *Saturnali*-ja nyomán keletkezett. Ez a naphimnusz két jóbarátban, Janusban és Galeottóban hatalmas perspektíva kiindulópontját jelöli. Galeottóban akkortájt villant föl a heliodinamikus naprendszer sejtése, mely olvasmányain keresztül egyre érlelődött. Janus figyelmét talán éppen természettudományos érdeklődésű idősebb barátja hívta föl a napnak neo-platonikus jelentőségére. Janus ezáltal a legköltőibb és leginkább megkapó ponton jutott érintkezésbe a neo-platonizmussal. Vegyük hozzá, hogy néhány év múlva nagy szenvedései idején mennyire hozzá lett kötve egészsége, hangulatai, egész élete az éltető naphoz. Magyarországon a harc nem a kereszténység és a platonizmus között vívódott benne, hanem a platonizmus és materializmus között. *Platon mondja az igazat, vagy*

Epikuros? Ez a két véglet hitel és hitetlenséget jelentett számára. E két véglet között vergődött.

Janus gondolkodásában a humanizmus teljes bomlást idézett elő. Aldozatul követelte nyugalma és felőrölt lelki erejét. Hogy a hitbéli küzdelem mennyire haladt előre benne, nem tudjuk. Alkalmasint azonban Plotinos fordításába nem azért fogott bele testi szenvedései után, mert fordítói hírnevet akart vele szerezni, hanem mert hitel akart meríteni belőle.

II.

Janus Itáliában elvesztette minden valóságérzékét. A szellem tökéletes szabadságának idejét élte, hiszen apróbb pénzzavarok nem adtak mélyebb összeütközést a hétköznapi élet valóságával. A Ferrarában uralkodó béke az ó-kor beolvadása Janusnak és társainak életébe, elszabadította Guarino tanítványait a hétköznaptól és gondolkodásukat virtuálissá alakította át. Amint Janus tizenegy év után elhagyja ezt az életet, elhagyja Itáliát, a palotákat, szobrokat, képeket, irodalmi közvéleményt, egyszerűen nekiütődik a valóságnak. Idehaza püspöknek, kancellárnak szánták, mintegy társalkodójául a csaknem tíz évvel fiatalabb királynak. Diplomáciai leveleket vártak tőle, melyek az igazság kimondása, és elhallgatása között humanista ékességgel kanyarogjanak. Ékességnek szánták, akivel el lehet dicsőkedni, tanítónak, akiből meríteni lehet s udvari poétának, aki hivatalosan megünnepli a győzelmeket.

Janus azonban elszokott a magyar éghajlattól. Idehaza megrohanták a testi szenvedések, a mindent elsorvasztó láz. Gyorsan tudatára ébredt annak, hogy nem is olyan könnyű áttelepíteni a Múzsákat a Duna partjaira, mint ahogyan Ferrarában elképzelte. A király érdeklődött ugyan versei iránt. De az uralkodónak eleme a cselekvés volt, a könyvek nem voltak élettársai. Tanulni jobban szeretett olyanoktól, akik már elvégezték helyette az olvasás munkáját. Az irodalom csak erőfölfrissítő pihenés volt számára. Vitéz Jánosnak is nagyobb gondja voltak az államügyek, mint Janus Iusúsi.

A szellemi száműzöttség érzését a betegeskedés fokozta. Nem kereste ő a párhuzamot tulajdon sorsa és Ovidiusé között, önkénytelenül is teljesen egybeolvadnak

panaszai a Tomi-beli számüzött kesergéseivel. Ez délen született. Janus tizenegy év alatt hozzászokott dél melegéhez: mindkettőjüket gyötörte a hideg az új éghajlat alatt. Amaz poéta volt Augustus idejében, Janus humanista volt Ferrarában: egyformán gyűlölték a nyilatkat, akár a gétákéi, akár a törökökéi voltak. Mindkettő a városból került számára félbarbár provinciába, északra.

Lassan, amint nőtt kitüntetésben, hatalomban, talán halványodott benne ragyogó diákkorának emléke, bár megmaradt örök vágyódása dél felé. — Idejét a kancellária és pécsi magánya közt osztja meg. — Szívesen volt édesanyjánál Pécsen. A tavasz zsendülését is szerette ebben a délnek táruló katlanban szemlélni. Alighanem itt csodálta meg a virágbaboruló mandulafát, *mely még a boldog mezőkön is csodálatos lenne, nemhogy Pannóniának fagyos földjén.* Midőn Mátyás király táborában fekszik betegen, ide vágyódik: *Mennyivel jobb volna elfeküdni a lombos tölgy alatt, vagy ahol a susogó víz könnyű zümmögése hallik. majd ilyen, majd olyan könyvekben gyönyörködni és a lehajló ágról gyümölcsöt szakítani.* Pedig otthon is szenvedett sokat. Zárt ablakok között veritékezett és reszketett, birkózott lázálmáival, hívta a könyörületes Almot, hogy jöjjön addig, amíg meg nem előzi festvére, a Halál. De mi lesz a lélekkel, mi lesz a halál után? Mindegy, csak a szenvedésnek legyen vége! Ha nem volt beteg és csendesebb napok köszöntöttek rá, méltó társaival, összegyűjtött könyveivel beszélgetett magányában. Az időnkinti egyedüllét és szenvedés nemhogy megtörte volna, hanem nagyra nevelte büszkeségét. Itáliába küldött panaszával egyidőben büszkén hirdeti: *Egykor olasz földről szállt szerle a dal, most Itália olvassa a Pannóniából küldött költeményeket. Nagy dicsőség ez nekem, de neked, hazám, még nagyobb: elmémmel nemessé tettelek.*

Mint kancellárhoz ilik, bókolva dicsőítgeti a fiatal királyt. Mélyebbről törnek elő azonban azok a sorok, amelyekben humanista múltjához és vergiliusi lelkületéhez híven békéért könyörög. Janus mindig gyöngéd és békés volt. A kötekedők elől félrehúzódott. Nem szerette az aranyat, mert ok lehet a háborúra, vagy zsold lehet belőle. Utálta a vasat, mert fegyvert kovácsolnak belőle. Gyűlölte a lovakat, mert harcosokat hordoznak.

Erzékenysége fokozódott a testi gyötrelmek során. Elmények alapján írja, hogy az önmaga sorsában biztos elme nem tud máson szánakozni, mert mindenki a saját tapasztalásán lesz irgalmassá. —

Nem lehet tehát esodálkozni, hogy Mátyás háborúiban jobban érezte a pusztulást, mint a dicsőséget. Magyarsága is békés természetű. Mindenkit megkímélne de különösen fáradt Pannóniáját. Fohászkodik az üstökös-höz, kérve bő termést, emberi boldogságot, töröknek kiűzetését, Európának, de legalább hazájának békességét. Siratja az áradás sújtotta parasztot, mert elpusztult búzája, barna és még a tőkén folyt el bora. A súlyosléptű Hadistennek szemébe mondja izgatott panaszát:

*Te Súlyosléptű, mindig vastól csillogó,
Határt kipusztító, város leromboló,
A föld utánad árva s telt a Tarlarus,
Te vérre szomjazó, halottra éhező,
Te férjiromlás, asszonyoktól útkozott!*

S a vitát esdekelve zárja be lelke állandó refrainjével:
Atyánk, kíméljed már fáradt Pannóniát!

A humanista Janus egyetlen háborút tartott igazságosnak: azt, amely a török kiűzését tűzte ki céljául, mert benne a művelt nyugat háborúját látta a Görögországot leigázó, embertelen barbárok ellen. Janus úgy érezte, hogy minden más harc akadályozná szellemi küldetése véghezvitelében.

Janust nem békére sóvárgó versei hozták össze-ütközésbe Mátyás királlyal. Az életnek két teljesen különböző pontjáról közeledtek egymás felé. Mátyás a telt felől az ékesszólás felé, Janus a virtuális életből a cancellárnak tettekhez simuló levelei felé. Találkoznik kellett, de csak futólag. Mátyás világbirodalmat akart teremteni, viszont a humanista a nemzeti párttal az országon kívül hadakozni nem akarókkal jutott önkéntelenül őszhangba, pedig azok sokkal távolabb estek tőle műveltségben, mint a király. De Janust nem az ő szempontjuk vezette. Békés természetét kifejelesztették irodalmi mintái, betegsége, humanista világszemlélete. — Mindenképen a szenvedések végét akarta látni. Hiszen a magyar sors akkor sem volt könnyű. Különben nem jutott volna Janus a messianizmus kétségbeesett gondolatára. Midőn dagad-

nak a folyók és az árvíz óriási területeket önt el, a vízözön látomása támad föl benne. Szinte hallja már, hogy az emberiség közös bűneinek büntetéséül mindenütt zúgnak a vizek. *Ha mindenki átpusztul,* jeletette ki ekkor a vátesz. *a magyar nép sem akar megmaradni.* De aztán antithézisként nekiütődik a kérdés, mely a szónoki formulát szívbemarkoló tartalommal tölti meg: *Ha ellenben mi, hunok, egyedül bűnhődünk mindenki vétkeiért. Emberi Nem, eszközöld ki az engesztelést!*

Janusban megvolt a Duna partjain teljesítenidő küldetés tudata s ez egyre növelte benne a vátesznek, a szellemi vezérnek alakját. Már korán eszébe ötlött a törökellenes küzdelem különös alkalmassága az epikus földolgozásra. 1169-ben írja: *El fog jönni az idő, amidőn már érett erővel, merészen fog hursogni dalom a nagy Jánosnak esatáiról és háborúiról, hogy micsoda öldökléssel rohanta meg a törökök vad népeit...* Sohasem volt időszerűbb Mátyást apjának török háborúira emlékeztetni mint ekkor, 1169-ben, amikor a nemzeti pártnak, Vitéznek és nyilvánvalóan Janusnak sem feküdt szíven a király hosszadalmasnak ígérkező esehországi háboruskodása. *Annalesnek* nevezte a magyar történelemről és Hunyadiról kezdett epikus munkáját s a római *Annales* költője, Ennius volt rá irányító hatással. Különösen Magyarországon valahogyan hasonlóan érezhette helyzetét a római irodalom *sacrum aevum*-át megnyitó költő helyzetéhez. Határozott reményt táplálhatott, hogy az ő küldetése nyomán is irodalmi élet fog támadni. — Az egyedüllét, a szellemi egyedüllét aztán magasztos feladatának tudatát egyre valószínűtlenebb arányokra fokozta. Fantáziája az áradásról írott költeményében túlvizsi minden valóságon. Az ovidiusi meg a bibliai vízözön emlékei apokaliptikussá növelik benne a pusztulás képét, képzeletben föl akar menekülni az Olymposra. Mint valami második Deukalion. Az askéta papnak testvéréből, a *cava soror*-ból Pyrrha lesz. Amidőn már nem segít semmi könyörgés, mert az esdeklést is elsodorja a rohanó ár, akkor ők ketten önmagukban megmentik az emberi nemet és Földanya köveiből új életet teremtenek: Így lesznek az új világnak első magvai. Ami itt kétségbeesésből, fenségérzetből, utánzásból és elszabadult

képzeletből összegeződött, annál tovább renaissance ember már nem juthatott.

Ez az Olympos tetején új emberiséget, új kort alkotó Janus Pannónius kerül szembe Hunyadi Mátyással, midőn a király megkezdte magyar birodalma fölépítését. Új nemzetekre akarta kiterjeszteni hatalmát. Régi támaszai elégtelenné váltak, tehát fokozottan kellett önmagára építenie és a háborúra. Janus és Vitéz érzik, hogy a király távolodik tőlük. Mátyás idejét látta annak, hogy véget vessen a hármásban való uralkodásnak. Már nem nézi a módokat, csak a célokat. Már nem tekinti az áldozatokat, csak a győzelmet. Az ország elégedetlen és lázong. A lappangó összeesküvésnek Janus áll az élére. A humanista költő lefojtott hatalomvágyát kancellári működése cselekvésbe fordította át. Ő, aki annyiszor fogalmazta meg a királyi akaratot, annyiszor belelátott a diplomácia mesterkedéseibe, az emberi gyarlóságokba, végül is azt hitte: ábrázolni a tettet és véghezvinni egy és ugyanaz. Most megtámadták hatalmában őt és a triumvirátus legidősebb tagját. Jogosnak látta, hogy fellázadjon a legfiatalabb ellen, a király ellen.

Gondoljuk meg, mi lett volna, ha az összeesküvés fölülkerekedik. Ki intézte volna a félig gyermek Kázmér mellett az ország ügyeit? Látszólag bizonytalán Vitéz. De a valóságban Janus. Ő mindenesetre így képzelte el.

A király nem vérrel, hanem ésszel győzte le a pártütőket és hódította vissza országát. Már ez maga is a legmélyebb szégyennel kellett hogy eltöltse Janust. A király német földön köröztette. Pedig Janus dél felé, Pécs felé menekült. Még egyszer föl akarta szítani a lázadást. Megerősíti városát, állandóan tárgyal, várja a fejleményeket, hátha még győztesen térhet vissza a királyi várba. Tudja, hogy az úton, amelyre rálépett, nincs többé megállás. Ekkor hallja, hogy Vitézt elfogták, minden erőfeszítése hiábavaló volt, minden reménye összeomlik. Gyöngye szervezetét, melyet csak a lélek tartott fenn, ismét megszállja a láz. Összeszedi kincseit és azon betegen elindul, hogy elhagyja Pannóniát és visszatérjen Itáliába: a Városba. Gyötrődő teste nem bírja az út fáradalmait és a Thuz testvérek várába húzódik, hogy megpihenjen.

De a költő az újra pompázó tavaszban nem Itáliát

látta meg, hanem az Álom testvérét, a halált. Tragédiája teljes volt. — At akart lépni a valóságokon és olyan nagyra nőtt, hogy lázadása logikus, egyedül lehetséges következménye volt önmaga szabta arányainak. A valóság azonban, melyet semmibe vett, végül mégis összeroppantotta.

De Mátyás királyt is nagyon mély megrázkódtatás érte. Állítólagos elfordulása a humanizmustól, haragja az Itáliában iskolázottak ellen és gyanakvó makacssága, ahogy pattogó, zuhogó mondatokban ezentúl minden irnivalót maga mondott tollba, vagy ellenőrzött, erre mutat. Megrázkódtatás érte őt is, az országot is és a humanizmust is. Hiszen végeredményben a magyar művelődés kérdése forgott kockán. Janus halálának módja annyira megbélyegezte az őt követő nemzedék törekvéseit, hogy miután évek múlva végre erőre kapott a humanizmus és Mátyás is lassan kiengesztelődött, Janus követőinek első dolga volt a megbocsájtást legendásan kiszínezní, mert ez volt az a hid, amelyen keresztül a nagy előd követőinek vallhatták magukat. Janus Pannonius csontjainak áthelyezése a dísztelen koporsóból, a büszke és engesztelő sírfőlirál engedélyezése a magyar kultúra győzelmét jelentette és annak a fejlődésnek megindulását, mely a reformációig, vagy éppen Zrinyi Miklósig tartott.

*Kardos Tibor**

*E bevezetést a szerző engedélyével a Janus Pannonius bukása c. tanulmányból (Pécs, 1935. Pannonia könyvtár 5.) állítottam össze.
G. L.

A KÖLTŐ NEVENEK MEGCSERELESE

János voltam s e könyvön *Janus* lettem. —
Miért történt, tudjad meg olvasó:
A *János* nevet én meg nem vettem,
mert nincs annál büszkébben hangzó:
A *Múza* adta ezt az új nevet,
midőn költővé szentelt engemet.

LEONELLÓ FERRARAI FEJEDELEMHEZ

Zord északról siettem városodba
nemrégén én, főséges hercegem.
de jöttömet nem hírneved okozta
— bocsáss meg — s őseidnek híre sem,
se műveltsége fényes Ferrarádnak,
hol hét szép ágba ömlik át a Pó:
Szemem s fülem itt más csodákra vártak:
hogya adja étkét nékem Guarinó!*

A FERRARAI EGYETEM RECTORÁHOZ

Magnificus rector, vár tisztséged jele, íme
most a vörös köpenyeg bibora hull tereád.
Nagy vigaság minékünk, noha bőjti időben, amint az
iskolafő székét foglalod el ragyogón.

* Veronai származású, híres tanár, a költő mestere.

PROSPERUSHOZ

Csodálkozol, hogy engem oly durva föld hogy szülhetett,
Prosperusom, minthogy toszkán tájék táplált légedet.
Pedig minden világtájon teremhetnek ostobák
s felragyoghat szép elmékkal mindenfelé a világ.
Demokritos fényes lelkét adta számár Abdera
és a szelíd Vergiliust Mantovának zord fala.
S ha e régi példák után még kétséged lehetne,
nézz kettőnkre, honnan jöttünk és kik vagyunk: **Én meg te!**

GRYLLUSHOZ

Megmartál, Gryllus. Azt mondtad reám,
medvék tanyája volt az én hazám:
Oly vad vagyok, oly durva a szemedben! ...
Medveanya táplált valóban engem:
Magyar anya... De téged ér a vád,
nem medve, ámde farkas volt anyád!

HUGÓNAK

Barbár volt az anyám, Húgó a szememre vetette.
Istenek így keltek Phrygia tájain is.

FELESLEGES KÉRDEZŐSKÖDÉS

Kérdezed egyre, ki volt a nagyobb: Ciceró, vagy a Máró?
Máró volt-e nagyobb, vagy pedig ősz Ciceró?
Nem tudom én bizony ezt, Prókóp, de tudom, hogy
egyformán idegen Vergilius, Ciceró. [előtted]

SZERÉNY ÖNDICSÉRET

Diáksereg, barátaim,
nem tréfás Martialis ez!
Itt Martialis majma van.
Nagy költőként ne nézz reám,
csak más dolgod ha nincs, velem,
mint majmocskával játszogass!

EGY TOLVAJRA

– Csak elraktam, – mondottad, mikor loptál,
bűnödöt tréfával telézve be.
Nosza, majd mi is elrakunk, – hadd lássuk,
tréfás fenyítés jobban ízlik-e!

GRATIANUSHOZ

Hamisan kockáztál velem,
aztán betörted a fejem.
Bezzeg legénykedtél nagyon,
most aztán megrémít bajom.
Mentegeted a csúf csapást,
és kérsz: Tévedtem, megbocsásd!
Előbb tüntesd el gyógyszerem,
csontom forraszd be hirtelen
s mely hentes-öklödtől dagadt,
enyhítsd meg fájó orromat.
De én Telephus nem vagyok
s a fegyvertől nem gyógyulok.*

* Telephus lándzsaverte sebeit isteni kegyelemből ugyanannak a lándzsának rozslája beheggesztette.

PÁLHOZ

Hogyha nem ér annyit teneked, mit kér kicsi Láis,
hasztalanul szedtél sok tudományt, Palikámi!

PROSPERUSRA

Prosperusom, tudd meg, hogy tégedet én hogy imádlak
Kívánom, távozz innen az égbe hamar.

EGY HAZUGRA

Amit füllentsz, csak te hiszed, mások arra nem adnak.
Nos, ezután hazudozzál egyedül csak magadnak!

PHILITICUSRA

Hej, sose kérkedjél! Tudjuk mindnyájan igen jól,
honnan eredtél és mily nemesek szüleid:
Asszonyanyád folyton könyökébe törölgeti orrát
s csak mikor ünnepe van, köpköd a földre apád.*

ORNITUSHOZ

Cyruzt szoptatta egy kutya,
Romulust meg farkas-szuka.
Neked hasonló sors jutott:
Mert mocskos disznó szoptatott!

*Kik azok az emberek, akik csak innepnapokon pöknek földre? — Az ásó, cséplő, kapáló munkás emberek egyéb napokon a markukba pöknek, csak innepnapokon a földre. (Felsőcsernátony Bod Péter: Szent Hilarius, vagy szívet vidámitó, elmét élesztő, kgyességre serkentő, rövid kérdésekbe és feleletekbe foglalt dolgok. Szeben, 1760.)

LIPPUSRA

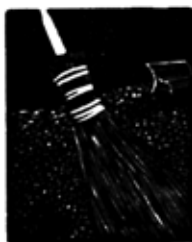
O, leghazugabb te, pajtási seregben:
Ha az Ég, amelytől minden javunk cseppen,
vagyonossá tenne, felvinné a dolgod,
vajjon akkor énrám lenne-e már gondod?
Nemde, száz aranyat adtam elsejéig?
Ígérted, pontosan megadod fillérig.
Ha megadtad volna, amiképp ígérted,
hidd el, Lippus, sose zargatnálak téged!

PERINUSHOZ

Azt mondod rám, hazugság, csupa vétek,
hogy rólad mennyi rosszakat beszélek.
Jól van, Perinus! Ámde, hogy számár
vagy: bezzeg olyat sose mondanál,
ha véletlenül nagy szellemnek nézlek!...

RUFUSHOZ

Három testvér a Gorgók vére
és egy szemük volt összevéve.
Hozzád az egek jobbak voltak,
annyit adtak, mint e háromnak.
S ha kifolyna — az Istent kérem,
hogy ennél több baj már ne érjen.

GUARINÓ MESTERHEZ

Mért vagy oly türelmes és jó
fiaidhoz, ó, Guarinó?
Büntől mért nem óvod őket,
ezeket a kártevőket?
Nem hallottad tán még eddig,
mifélel tett minap egyik?
Hát a saját nöcseléded
apósává tett meg téged.
Nagyapa így lettél már most:
járja a hír mind a várost.
Meg se szidod! Mért vagy oly jó
fiaidhoz, ó, Guarinó?
Büntől mért nem óvod őket,
ezeket a kártevőket?
Hogya ők a cselédlánynak
ily szabadon kurizálnak,
az lesz majd a vége ennek,
mit ők cselédlánnyal tesznek,
megteszik majd mások, hidd el,
saját lánygyermekeddel.

LUPUSRA

Félszemű és nagy vagy, Cyclops a neved köreinkben:
ámde vakulj meg előbb s az leszel úgy igazán!

A KIÁTKOZOTT MÁRKHOZ

Atok alatt vagy, most veled érintkezni tilalmas,
s nem szabad együtt sem lenni, sem enni veled. ...
Bezzeg a törvény még ha akár kötelezne is erre,
én lakomán, sétán úgyse megyek teveled!

GALEOTTO MARZIO

Elmondom röviden, hogy mint szeretem Galeottót:
Bár korosabb, mint én — hadd halok én meg előbb!

RÓMA SZÓL:

Bárki vagy és bármely tájról jöttél ide hozzám,
itt lakozó polgár, vagy jövevény idegen,
nagyratörés, vagy akár ármány hajtott falaimba,
bárha a jámborság szende zarándoka vagy:
Ó, jövevény, ime én, ő, Róma, könyörgök előtted,
hogyha teendőd közt mégis akadna időd:
El ne feledd, hogy idős, szent romjaimat heholyongjad
s emlékedbe idézd hajdani ép falaim.
Harmatozó szemmel nézz körbe, megérted ezekből
egykori nagylétem: mostani romjaimat.

A JUBILEUMÉVI ZARÁNDOKOKRA

Ezernégyszáz napfordulók leszálltak
s még ötven évnek kellett múltnia,
mióta mindent alkotó Atyánknak
emberré lett a Szüztől szent Fia.
A föld porának most a menny kitérül,
üdvöt keresni most közel lehet;

a Tájó és a Don közötti tájrul
felkelt dél, észak és nyugat, kelet.
Mind a világ most Róma várost méri,
hemzseg a nép, el sem fér az uton...
E hit majd nem tudom, használ-e néki,
— a pontifexnek használ, azt tudom.

A RÓMAI KOCSMÁROSOKRA

Minden kocsmában sűrűn emberek,
özönlik úgy a barbár népsereg.
Minden csaplár dús lesz, mint Medici,
ha még egy évig menne így neki.

*

A pásztor örvend a tavasznak,
parasztok nyáron át aratnak.
a vincellérnek ősz való;
a tél meg semmihez se jó.
Halásznak hal ritkán akad,
vadász csak néha ejt vadat:
De bárha nyár van, bárha tél,
a csaplár mindig vígan él.

*

Sovány vagyok, mégis én most
nem irígylek, ügyészt, orvost.
költőt, kalmárt, katonát:
Csak a csaplár vagyonát.

*

Most nosza rajta, kaparj, használd ki sietve az évet:
Ötvenig elvárhatsz, míg ilyen éved akad!

GALEOTTO MARZIO ZARÁNDOKLÁSÁRÓL.

Költő létedre, ó, miért, miért,
hogy cserbenhagytad Parnassusnak ormát

és felszerelve bottal és iszákkal
 zarándokolsz Rómába, Marzióm?
 Külföldiek hiszékeny csöcseléke,
 az agrémektől rettegő tömeg,
 az álszent had csak hadd csinálja ezt.
 Te valljad azt, mit vallott hajdanán
 Protagoras, a bölcseszű tudós,
 Theodorus, ki nem hitt istenekben
 s az élvezetnek atyja, Epikur,
 ki azt tanítja, legfőbb rossz: a kín. —
 De hogyha tán alázat szállt szívedbe
 s lecsüngő fejjel vonz a búcsújárás,
 mindent hiszel, mit prédikál naponta
 s magas szószékéről alárikácsol
 Albert páter s a szószátyár Robertó,
 vénasszonyoknak könnyeit vadászva:
 Hát akkor mondj a Múzsá-hadnak búcsút,
 törd össze lantodat; Phoebus dalát
 bízd Vulkánnak kovács-pöröly szavára:
 Mert jámbor ember költő nem lehet!

EGY HENCEGÓHOZ

Ha mindent tudsz, ugyan légy már annak a megmondója:
 Ha nem fázik, miért veri össze csőrét a golya.

SYLLÁHOZ

Ha tartozol, haragost játszol,
 ne merjem visszakérni pénzem.
 Ha mondanám: Tartsd meg magadnak!
 Barátom lennél, úgy, mint régen.
 De én így nem fogok beszélni.
 Sőt, gyűlölj csak akár örökkön,
 utálj, fenyegezz, üldözz, vess meg —
 de mégis visszajár a kölcsön!

FALURA KÖLTÖZÖTT BARÁTAIHOZ

Boldog, ki a termő földnek parasztja.
Mily rút a város és falún be szép!
A Géniust a város elriasztja,
falún találja csak nyugvóhelyét.

Ti most kutyákkal gyors nyulat vadásztok,
— s könyvek fölött virrasztok egyre én; —
ti lomha lábbal zöld mezőben jártok,
— s könyvek fölött virrasztok egyre én; —
kővér rigóknak lépve szöket hánytok,
— s könyvek fölött virrasztok egyre én. —

Ott tisztahomlokú Gyönyör kacagva
derűt, nyugalmat, szerelmet kínál.
Ott kandi nimfák széptestű csapatja
ezernyi forró csókotokra vár.
Ott bőven isztok, jókat lakmároztok,
aztán a tornyos ágy nyugodni hív...
Legvégül várnak majd olympi ormok,
jutalmat így nyer majd a tiszta szív. —

Bár lennék én is jó vidéki gazda
s mikép ti, tudnék örvendezni én!
A Pegazus bárcsak hátára kapna
és szállna, szállna, míg hozzátok ér!

Ragaszthatnám bár tollból össze szárnyam,
vállamra aztán ráakasztanám:
mondják: Ikarus így tett hajdanában
s ügvetlenebb én sem vagyok talán!

Műveskező Mercurius, könyörgöm,
ki szárnyas lábbal szállsz a légen át:
Hadd érjem el — add szárnyad nékem kölcsön.

két jóbarátom boldog otthonát!
Perseus is tőled nyert segítséget,
Medúzához, a szörnyhöz szárnyaló...
Aranyszarvú bikát hozok tenéked,
amely fehérebb, mint a téli hó.

PÉTERRE

Jellem vagy kifelé, Péter, de titokban ugyancsak
megnyalod ám te a sót! -- Hagyjad a verseimet:
Mint ahogyan te beszélsz, úgy ömlik az életem árja
s ajkamon árad a szó, mint ahogyan magad élsz!

KRISTÁLYEDÉNYEK

Kristálynak gondolt minket, de csalódik a vendég,
mert mi Muránónak fényes üvegje vagyunk.

*

Kristállyal verseng az üveg, melynek gyártója Muránó:
éppen olyan gyönyörű, csak kevesebb, amit ér.

KÖNYVÉRŐL

Tréfabeszéd ez mind. Aki olvasod, ej, sose dörögj!
Es ha morogsz mégis, menj a pokolba hamar!
Hogyha a búbaj bánt, a kezedbe ne végy csacsiságot,
ám ha kezedbe került, már ne morogj azután!

ELETKORARÓL

1450.

Eltelik esztendőm, a tizenhatot is befejeztem.
Így mondotta anyám s öneki elhihetem.
Jő a tizenhetedik, mire vége a nyár melegének
és szelidebb fénnel őszre hanyatlík a nap.
Már a beszédem mély, már lágy pihe nőtte be bőröm,
testem is íme megért és szerelemre hevül.
Már a leány láttán tüzel és feldobban a szívem
s álmodom úgy, hogy az ágy éjszaka nedvesedik.
Menj haza, nem kellesz, te, ki rám, a gyerekre vigyáztál,
kit mellém a szülő gondja utamra adott.
Már ne gyötörjön a gvám többé, a kamaszszagu mester,
mert úgyeimbe tovább senki se ártsa magát.
Megtöröm ím a diót, el a gyermeki szent amulettel*
Férfiruhát öltök, római büszke togát.

SZERELMES LÉDÁBA

Istent ölelni, istent szülni méltó
Léda rámszórta Amornak nyíllát.
De apja, ádáz Tyndareus örzi,
hogyan jussak hát hozzá rajta át?
Nincs útja más, csak mit Zeusz talált ki,
majd szárnyakon fogok keblére szállni.

ÖNMAGARÓL

Hej, be sanyargat a vágy! Bár lenne leány a közelben,
abba se hagynám én tíz ölelésen alább!

* O-római szertartás: férfiuvá avatás.

MILYEN BARÁTNŐT KIVÁN

Midőn ölel, legyen tüzes, vidám,
habár nem is szép és nem is leány,
de nem szomorkás, nem koroska, vén...
Minden felett csak ezt kívánom én.

THEKLA

Midőn belépett Thekla szép ruhában,
benne Alkménét, Andromachét láttam;
midőn aztán ruhátlan átkarol,
hitványabb volt, mint tollatlan bagoly.

BARÁTNŐJÉHEZ

Jaj, mért jöttél ily későn? És megint
miért kell válnunk? Már a búcsú int.
Ugy engedi el karom derekad,
mint borostyán, mely tölgyről leszakad.
Mint kagyló kagylót szív s nem hagyja el,
tapaszt a csókom, bárha válni kell.
Bár úgy kötözne Vénus láncát
kettőnket, mint két felhevült kutyát!

SILVIARÓL

— Gyermekem apja te vagy! — így szídsz csunya Silvia
[engem.]

Silvia annyi okon mondhatod ezt te reám,
mintha utóbb szólnál, áttörve a csipkebozótton:

— Itt ez a túske, mitől meghasadott a ruhám!

GUARINOHÓZ

Könyvemet olvasván, esőválva fejét, Guarinó szólt:
Ily csunya dolgokat én nem tanítok sohasem.
Jól mondád, mester, nem hallok tőled efélet:
ámde neked köszönöm mégis a versfaragást!

A HÓNAPOK VERSENGÉSE*

1452.

A hónapok Phoebus előtt vitáztak. —
A Március először így beszélt:
Romulus rendelt, hogy az élen álljak
s ő adta nékem atyja, Mars nevét.
Szólt Aprilis: Derűt hozok az égre,
rétnek virágot, fának lombokat. —
Május beszél: Vig sarlók elébe
hull gyöngé fű az én időm alatt.
Most Június jött: Hogyha lángom érte,
paraszti nép érett kalászt arat.

* V. László, a magyar gyermekkirály tiszteletére íródott, midőn az gyámja, III. Frigyes császár kíséretében Rómába utazva, Ferrarában is megfordult, ahol a költő diákoskodott.

Szól Július: Ha a termést levágtad,
 Azt nálam várják csűrök, tárhelyek.
 Így Augusztus: Készítem ám a kádat
 s hordók hasára abroncsot verekl
 Midőn Szeptember önmagát dicsérte,
 a pezsgő mustról zengett új danát.
 De Október szólt: Hónapom jegyére
 megnyílnak ismét mind az iskolák.
 November mond: Én sem vagyok szegényebb.
 sertésnek makkot, tüzr: fát hozok.
 Ehhez December fűz ilyen beszédet:
 Fagyomra ünnep szentelőn lobog.
 A kettős arcú Janus azt hirdette,
 a lankadt évet újra váltja fel.
 De legvégül a Február ezekre
 nyomós szavakkal büszkén így felel:
 László király nálam jött a világra;
 mi kell egyéb, ha ez javamra volt?!
 Apolló ezt csillaggal koronázta
 s helyeslőn intett húga rá, a Hold.

KELEMENRŐL

-- Itt az idő, -- szólott Kelemen. -- már add ki a
 [versem!
 — Jó, de kilenc évig várj türelemmel előbb.

MÁRKUSHOZ

Hogy rólad írtam gúnyos versemet?
 Tagadnom kell ezt mindenekfelett!
 Mert Márkus vagy s Márkusról írtam én?
 Sok Márkus él a földünknek színén.
 Ugrál, legel sok őszvér és számár:
 van Márkus is számos, ki szerte jár.

BARTHOLOMEO CAEVOLA
JOGTUDÓSHOZ VERONÁBA

1452

Emlékül én a boldog, szép napoknak,
jó Bertalan, fehér követ rakok,
midőn barátul minket összehoztak
a kedvezően forgó csillagok;
és összefűztek oly szoros kötésbe,
hogy elmondjam, nincs bennem oly erő!
Tenélküled nekem már mit sem érne
búvár arab-halásza drágakő.
Tenélküled nem kell nekem az ékes
Krózus, Midásnak kincses garmada:
tenélküled nekem a méz nem édes
s a kis virágnak nincsen illata.
Tenélküled ezer igányi földet
Sziciliában sem kívánok én,
se nektárt, melyet Hébe ujja tölthet
s nem ülnék én Zeusnak trónhelyén.
Amíg szívember forrón pezsg a vérem,
míg csontjaimban élő tűz lobog,
barátságunk szilárdan áll, keményen;
szólnak majd róla késő századok.
Castor s Polluxra többé senki sem hajt,
csak rólunk fognak egyre szólani;
Theseus, Pythous feledve lesz majd
s Pythagorasnak tanítványai.
Polynikest és Diomédes atyját,
Achilles és Patroklos hírnevét.
Euryalust, Nysust se hánytorgatják;
elnémul róluk mind a szóbeszéd.
Fenn nem marad Acneás és Achátes,
bár zendül róluk Máró éneke,
elhalványul Orestes és Pylades...

Igaz, hogy mind ez csak hazug regel
 De jó barát Hephaestio s Nagy Sándor,
 kikről már a történelem beszél;
 Epaminondas és Pelopidasról,
 sok nagy latinról hírt se hord a szél.
 Az unokák csak rólunk emlékeznek,
 ha más neveknek nem lesz híre már!...
 Barátságunkból ám mi jó eredhet,
 ha elszakaszt egymástól sok határ?
 Oly messze vagy, nem nézhetek szemedbe
 s beszélgetnünk egymással nem lehet;
 csupán levélben szólhatsz énvelem te
 s neked csak én is így felelhetek.
 Te Veronában élsz, távol kódében,
 én Ferrarának városát lakom.
 De hogyha sorsunk kedvez, úgy remélem,
 találkozunk, hamar lesz alkalom.
 Két csónakunk kiköt majd egy öbölbe
 és együtt fészkel majd a két madár:
 Mert Guarinót már várja ősi földje
 s én elkísérem őt, amerre jár.*
 Ha Szittyaföldre szállna dermedezve,
 én Szittyaföldön szintén ott leszek;
 ha forró, puszta Lybiába menne,
 én Lybiába véle elmegyek.
 Ha perzsákhoz tér, mennék perzsa tájra,
 ha mórokhoz megy, mór táj lesz tanyám:
 Hát hogyne mennék véle Veronába!
 Jobban szeretném látni, mint hazám!
 Akkor majd szemtől szembe látjuk egymást.
 Szent ünnep lesz az, ünnep, úgy bizony!
 Órákhosszat beszélgetünk mi bizvást.

* Guarinó ebben az időben összekülönbözött Ferrara uraival
 s át akarta tenni iskoláját szülővárosába, Veronába. Hű tanítványai
 vele mentek volna. A nézeteltérés azonban utóbb elsimult.

s vidulhatok majd társaságodon.
 Amit csak eddig írásban tehettem,
 ott üdvözöllek akkor majd magam...
 Az Adigénél jó lesz dalra kelnem,
 túlharsog itt a zúgó Pó folyam.
 Majd arra vándorol vetünk Apolló,
 Minerva, Bacchus s a Pieridák.
 Majd ottan lesz csak hírem messze hangzó,
 hogy bámul rajta mind a nagyvilág.
 De mért tüzel a hírnek vágya engem?
 Hőbort csupán ez, szívem, vessed el!
 Verónától oly tisztességet nyertem,
 hogy ennyit Múzsám meg sem érdemel.
 Hogy jót halmoztál énrám garmadával,
 megáldjon ég s az összes istenek!
 Teáltalad Múzsámnak híre szárnyal,
 hogy túlontúl is megbecsült leszek.
 Kegyelmedet hogyan köszönjem néked?
 Szégyen, hogy nincsen semmim, csak szavam!
 Szégyen, de jó, hogy nyujtok szép beszédet:
 Ez ég szívemben, ez hatalmasan.
 Vedd nyelvem el — a testem csonka, béna,
 és nem leszek jó semmihez soha...
 Hajósnak Napkeletről jött portéka,
 a festőnek festmény ajándoka.
 Kinek van kincse, pénzt az bőven adhat,
 kinek van nyája, adhat barmokat;
 ajándékul szőlőfürtöt szakaszthat,
 kinek bőséget Bacchus osztogat.
 Termést a földműves, a harcos fegyvert,
 hoz a vadász elhullatot vadat...
 Engem dalolni dalt Apolló rendelt,
 hogy jól, vagy rosszul verjem lantomat.
 Barátomhoz azért száll ím ez ének,
 ha szépen zeng, ha sántikálva lép.

Kedvességed tőlem csak ezt remélhet.
Szerencsétől függ minden más egyéb.
Írásom él, belé a szú nem eshet
és él neved majd mindörökkön át.
Már nélküled nem írok prózát, verset,
se békének, se harcok vad dalát.

EGY HITELEZŐHÖZ

1

Adj ide hét aranyat kölcsön s az egekre ígérem,
néked e jóságért holtig adós maradok.

2

Kölcsönt vissza nem fizettem,
hítségő én mégse lettem,
mert csak adott szómat állom.
Bertalankám, jóbarátom.
Emlékezzél csak jól vissza,
azt ígértem -- és ez tiszta --
hogy adósod holtig leszek...
Megesküdtem -- nem fizetek!

KÁROLYRA

Mikor kölcsönt kértem tőle,
hízelegtem nyakra-főre.
Mondtam: Uram! -- Sőt: Királyom!
Bátor, bölcs, szép, úgy csodálom...
Ma leszidtam. Száját tátja.
Ez az idők változása.

KÖNYVEIHEZ

Lássuk, Ovid, Máró, Lucanus, hogy mennyit is értek:
Húsz aranyat kölcsön tudtok-e hozni nekem?
Engemet elhagytok s a zsidónak záloga lesztek;
vászonnal kötöz át s hosszú időre rak el.
Ott a tudatlan egér rágjon s a molyok hada addig;
mert mostan nem kell nékem a könyv, sem a vers.
Nékem arany kell most! Négy hónap múlva kiváltlak,
hogyha magyar földről akkorig itt lesz a pénz.

A ZSIDÓ UZSORÁSHOZ

Násót, Márót, Lucanust kiváltani jöttem.
Hej, Júda, — vagy Salamon! — add vissza a könyvem!
Mit bámulsz? Nem három könyv, amit adtam néked?
Van itt adóslevél is, Janus névvel, nézzed!
Mit kérsz? Mennyi a kamat? Annyi, mint a tőke!
Akkor nem is fizetek, nem leszek oly dőre!
Vidd az árverésre mind, vesszen valahánya.
Az is bolond, zálogát aki visszaváltja!

KONSTANTINÁPOLY BUKÁSARÓL

1453.

Róma vetélytársát végromlás érte, Bizáncot.
Jaj, be szeszélyes a sors, változik, ingadozó!
Hajdani Konstantin pompás hatalomra emelte,
mostani Konstantin látta, amint leomlott.
Egynevű két császár idején más volt, ami érte:
Egykor öröm, ragyogás — most a gyilok meg a gyász.

GÖRÖGORSZÁGRA

Trója ledőlt, elmúlt — elpusztítá Görögország;
ezt meg a trójai sarj: Róma legyúrte utóbb.

NÁSZÉNEK

Balbi Jakab és Barbaro Paula lakodalmára.*

1453.

*Velence díszé, Barbaró,
nevedet meghazudló
tisztos tudós: Vedd tme itt
Máz-sóm első gyümölcseit!
Ha durvák még e daltamok,
bossáss meg, mert ifjú vagyok.
De hogyha tetszik énekem,
Guarinóé az érdemem;
nagy mester ő s versem ha jó,
az ő forrásából való.*

Nem régen Vénus szép egét
elhagyva, szállott szerteszét
szülőanyján, a tengeren.

*Ez a nászének tulajdonképpen a neves velencei humanista és államférfi, Barbaro Ferenc magasztalása: panegyricus. Ennek a műfajnak mestere a római irodalom vaskorának költője, Claudianus volt. Utánzása a humanizmus korában nagyon divatozott, Janus Pannonius is panegyricusoktól várta dicsőségét. Ezért iktattuk ide ezt a jellemző darabját. (L. Huszti József: Janus Pannonius. Pécs, 1931. 63, 94–102. ll.) A humanista panegyricusnak és epithalamiumnak hatását Gyöngyösi István költészetére Waldapfel Imre mutatta ki: Gyöngyösi-dolgozatok. Irodalomtörténeti füzetek 42. Budapest, 1932.)

ahol torkollik csendesen
a fűzfás partú Pó folyó,
amelybe hullt a lángoló
Phaéton, hol hét karja át-
karolja már az Adriát.

Jöttén elültek vad habok,
a zúgó ár nem háborog,
esős Auster, hús Bóreasz
most nem sűvölt és nem csátáz.
Sokarcú Próteusnak népe
rohanva ront ölelkezésre:
A fóka ébred és vidámul
fókát keres magának társul.
Az álmos állat most heves.
A delfin meg delfint keres.
Ugyancsak most a kagylók ajka
csókban van egymáshoz tapadva
s az alga is, hogy átölelje,
más algához hajlik remegve.

Barlangjából a víz alatt
kirebben a tündéresapat,
amely betöltve tájait,
dalmát s olasz parton lakik.
A víz színére felszökellő
Callianassa volt az első,
csepeg hajában mind a szál:
Az apja Neptun, víz-király,
sellő másik szülője is,
táplálta dúskeblű Tethys.

Nyomán tolongnak sorra ki
a víz színére hűgai:
Dynamené, Phorcus szerelme,
Charisté, kit Portun ölelne,

Clymene, bűvös énekes,
Melantho — táncban oly jeles.
Jön Maera, Glaucus kedvese,
Panopé — s Agaué vele;
jő Dexamennel Actaea.
Amphinommal Galatea.
Actium öblének leánya,
Iaera Pherusát hívja, várja.
Mindük nevét nem is tudom!
Kik vígasztalták egykoron
Trójának tengerparja mellett
Tethysszel a barátjavesztett
bősz Achillest Patroklosért.
ezekkel számuk fel nem ért.

De nemcsak tenger nimfanépe
tolongott hő ölelkezésre:
Felindult a najádcsapat,
melyet rejt habjai alatt
a Pó folyó s az Adigé:
siettek sós vizek felé.

Ott állt a tünde had között
s egész fejjel kiütközött
Vénus istennő, olyanformán,
mint ciprus Ida hegynék ormán.
Most hangos szóra nyílik ajka,
és szolgálóit szólogatja:
Maradjanak mind egy helyen.
Hozzá rebbennek hirtelen.
Egy rész kiszáll a zátonyokra,
más rész a partot átbolyongja
és nagyhamar elkergetett
egy faun-hadat, mely ott epedt.
Sekély vizekbe tűznek nádat,
így raknak körbe-körbe gátat:

se száz karjával Aegeon
nem nyúlhat ott át, sem Triton,
sőt kocsiján Neptun maga
ha éppen arra tartana,
hogy járja kéklő tergerét, —
megrántaná a gyeplejét.

Most Vénus őket ösztönözte,
a védett helyre gyűlnek össze
és biztonságban itt a nimfák
rőt fátylukat mostan lerakják.
Jutalmat tűz ki, hogy legyen
köztük mérkőzés, küzdelem.

Futással kezdődjék a verseny:
sorompót, pályát tűznek menten.
Rohannak ugy az áron át,
nem látni lépteik nyomát,
villan száraz lábuk fehérje,
hogy még a víz színét se érje.
De mindnyájuk között az első
Thoé, ki gyorsabb, mint a szellő,
a Pó folyónak lánya, kit,
sodrával apja is segít:
buzdítja is még szüntelen.
Nem vág elébe senki sem,
úgy hajtja apja őt előre.
Jutalmul Vénus most, a szőke,
egy övet ad, amely mesés,
aranytól csillogó szövés;
oly sokszínű, oly tarka ez,
hogy szivárvánnyal versenyez.

Midőn begyültek újra mind,
úszásra most parancsot int.
A felvert sósízű habon

tajtékot vág sok gyors izom.
Mindenkit győz úgyszólván Calymbe,
— őt szép Benacis nimfa szülte,
mint Adigének rablott rabja. —
A tenger tágul, szállni hagyja,
márványkebléről visszahulván,
alatta mormol, zúg a hullám.
Most úzás nélkül fekszik rajta
s a csendes áramlás ragadja.
Alámerül, eltűnve mostan,
majd harsogó vízből kibukkan.
Messzebb nem úszik nála egy se.
A gyöngykoronát meg is nyerte,
villognak melyből tarka fények:
Ezt Vulkán adta szép nejének
nászajándéku hajdanán,
nászéjszakájuk hajnalán.

S mely ünnepélyüket bezárja.
csendüljön dalnak édes árja.
Előbb egy kissé megpihennek,
majd égbe zengő dalra kelnek:
a köd megolvad, mely beissza,
barlangok mélye bongja vissza.
Folyóvizek megállapodnak:
így Orpheus vádállatoknak
nem énekelt és ily dalon
delfint nem bűvölt Arion.
Amulva hallja sok madár
s a hattyu is, mely arra jár.
Eumolpe győz, a víz tündére,
Szirén oktatta énekére,
melytől — akarja bár, ha nem! —
hajó megállni kénytelen.
Nyertesnek Vénus ád jutalmat,
bíborpalást, mit rája aggat.

Közelgett ekkor át a légen
Hymen szálló galamb-szekéren:
csapongó szárnyal a vidám
kis Amor szállott nyomdokán.
Mindketten oly egyforma szépek,
hihetnéd, édes egy testvérek,
de míg egyiknek képé pajzán,
szemérem gyúl a másik arcán.
Két nyíllövésnyi távol érve,
ekép riadt a lüнденépre
a szende Hymen, Múza-gyermek
s mindnyájan némán feifigyelnek:

Nincs tréfaságnak ideje!
Mily nász készül, tudjátok e?
Játékot hagyva szerbe-félve,
kérlek, siessünk Velencébe!
Ott Paula Barbaro, a szép,
Balbi Jakabbal frigyre lép.
Az aráról nincs híretek?
Hát apját kell ismernetek,
kinek sugárzó, szent erénye,
méltó a mennyek énekére!

Most szétriadt a tünde-had:
Egy bomlott hajzatába kap,
ez gyorsan felesatol ruhát,
az már az övéen húzza át
Emitt bíboresigát keresnek,
hogy összelüzzék ijjtegeznek:
amottan rőt korall kövéből
nyargalni kantár, zabla készül.

Mindnyája most egy pillanatban
sokféle szörny nyakába pattan.
Ézt hordja delfin, azt a cápa,

amazt bozontos bika háta,
 fogózik, míg a tengert túrja:
 tigris nyergelt meg más az útra.
 De Vénus bálna-paripán
 nyargal, nagyobb nincs Ionián,
 azt hinnéd, úszó Délost látod,
 oly fennen vágja a hullámot.
 A szép istennő erre ül:
 napfény ellen ernyőjeül
 farkát felhajtja most az állat
 s így vet Vénus fölébe árnyat.

Városba érnek, nászi házig.
 hol a menyasszony még tanyázik.
 Rejtett szobában ül s az anyja
 sok jó tanácsal ápolgatja.
 Figyel rá, mit tanít beszéde:
 Hogy inti számos szent erényre,
 legyen majd hű a férj iránt,
 cselédek nem jó ha bánt,
 milyen lesz háza, melyet gondoz,
 legyen nyájas minden rokonhoz.

Elhagyva Parnassus hegyet.
 Múzsák csapatja érkezett.
 Az ajtófélfá lombbal ékes,
 sokszínű szőnyeg, hosszú, széles,

borítja mind a padlatot,
ragyognak szerte kárpitok.
Pompás a ház, de jobban fénylik,
egész magas mennyezetéig,
sugárral telt meg a terem,
hogy Phoebus isten megjelen.
Mostan lejött a szép menyasszony,
nyomán sok ifjú lány és asszony,
mint hogyha csillagok között
a Hold az égre költözött.
Másrészt beér a völegény,
sok társa van kíséretén,
mint hogyha szembe szüzi Holddal
Nap-bátyja jönne sebbel-lobbal.

Sok úrral telve a terem,
ülnek bíbor kereveten.
De méltósággal meghaladja
Ferenc, a szép menyasszony apja
mindjét, mint Pelion felett
ha ülnek mind az istenek
s Zeusz sugár tekintete
homályt borít a többire.

Most lantjának húrjába kapva,
Apolló kezdett ily szavakba:
— Velencei főemberek,
most énreám figyeljete!
Tenger-királynő hős csapatja,
hozzátok küld atyám parancsa;
miattatok hát elhagyám
szép Cynthusom, szigethazám.
De nem Zeus küldött csak engem,
mert más is ösztönzött sietnem:
Egy polgár él itt, kit szeret
a lelkem mindenek felett,

ki zsenge ifjúsága óta
mindíg a Múzsák útját róttá.
Hogy hányszor küldtem őt hajóra,
hős harcba hívta hány nagy óra,
hadd énekelje ezt dalom.
s dicsérje ősi hangokon.
Sőt nékem annál inkább kellett
magamra venni ezt a terhet,
mert képtelen rá ember ajka,
hogy dolgát híven visszaadja.
De bennem hisznek mind a népek,
mint istentől jövendőt kérnek;
amit beszélek, szentigaz,
nem könnyű szó, de jóslat az.

Hazáját illenék dicséernem,
ha azt lehetne méltóképen,
majd nemzetsége hírnevét:
Nagy ember termelt ott elég.
De erről most csak annyit közlök,
nagyobb, mint bármely híres törzsök.
Számukra hajdan hősi tett
úgy szerzett *Barbaro* nevet,
— leverve barbárok hadát —
mint Metellusnak Kréta ád,
mint Scipiónak Afrika
és Drususnak Germánia.
Halottak fedték ott a tengert,
vezérek hulltak el s a megvert
barbár hajóhad reszketett,
többé ki sem merészkedett.

E törzs mindegyre többet ér,
magasra hajt a jó gyökér.
Ferenc sok őst el se mondom,
de nagybályját fel kell sorolnom,

Ermoleot, ki bölcsen, békén
ül Trevisonak püspök-székén;
szerény szívében él a hit,
a Szentírásnak könyveit
oly jól tudja, mint a jogot,
mit számos pápa alkotott;
sok-sok tudással van tele,
görög s latin nyelv mestere.

Ezek tán hosszadalmas dolgok,
hát erre-arra nem csapongok,
csupán feltett célomra nézek
s a kezdett útra visszatérek:

Ferencet nem szülé az ég,
dehogy koholnék ily mesét!
Azt sem tudom, hogy hol haladt
világrajöttekor a nap
s a csillagoknak minő képe
hatott akkor a mindenségre,
s midőn az égből földre szállt,
hol jött, minő szférákon át.
De azt az egyet jól tudom,
megváltozott e szép napon
az égi csillagoknak rendje,
hogy útját új pályán kerengje.

Nem földi bölcső, melyben rengett,
Lucina állott anyja mellett,
segít világra hozni őt
s az újszülött kis csecsemőt
fürdették Múzsá-hugaim
a Pegazusnak habjain.
Első tejével nyújtotta hó-
fehér keblét a szent Clió.
En is nem egyszer ölbekaptam,

völgy visszhangját felsírta gyakran.
Majd kúszva mászott már a földre,
kacagva nézte Tempe völgye.
Nem volt elég idővel néki,
hogy vágyott tájékát csak nézi
s a Parnassusra felfutott.
Sokszor láttam heverni ott,
ajkára méhek hordtak mézet,
innen tanult oly szép beszédet,
mely édesebb lett, mint a méz.
Nagyobbra nőtt a kis vitéz;
eljátszva járta bé a kertel.
majd asztalunkról inni kezdett
nektárt s evett ambróziát
s a berkemen bolyongva át.
Helikon nyájas halmú tája
költői árnyait csodálja.
Midőn értelmesebbre nőtt,
dajkái vették kézbe őt:
Clio ajkáról csordul a
sok régi szép história.
Euterpe zengő sípot ad.
A vígjátékról Tháliát
hallgatta és Melpomené
tragédiát hozott elé.
Terpsichoré lant mestere,
Erátó lány dalt ad vele.
Uránia meg azt mutatja,
hogy jár a csillagok csapatja.
Zengőszavú Calliopének
A tárgya volt a hősi ének
s varázsos Polihymnia
hymnust tanít dalolnia.

A tudományokban magam
oktattam őt szorgalmasan.

Igy otthonába visszatérve,
nem is fajulhatott henyére.
Amit tanult gyermekkorában,
elismételgeté magában.
Ugy meghalad bárkit beszéddel,
vele a 'Múza-kar sem ér fel,
— szavam nekik zokon ne essék! —
Nincs fordítás, mely jobban tessék,
Plutarchos úgy megihleti.
Korunk hálás lehet neki.
Sok görög mű — ezt tette ő —
most latinul élvezhető.
Minden felett de nékem eddig
=A házasságról= írt könyv tetszik,
mit önállóan írt maga,
bár még kezdő ifjú vala.

Van benne érzés és erő,
beszédében súly és velő.
Patricius rend, mely sajátja,
szaváért mindig megcsodálja
s a zordarcú tanács-atyák
szintén figyelve hallgaták.
Van benne méz s van benne él,
hasítóbb, mint a kardacél.
Ezért küldözték őt követnek,
társául tették fejdelemnek,
diktátor volt, ha forrt a vész.
Helyét megállta, bár nehéz.
Bármerre ment ő hercegekhez,
a dolga néki mindig kedvez,
akár ha járt császár előtt,
akár nagy Róma látta őt,
akár Milánónak fejdelme, —
megadták mind, mit kért Velence.

Allt harcon Trevisorak élén
oly bölcsen, mint egy hófejú vén,
bár még virágzó ifjú volt,
midőn reá szakadt e gond.

Majd Vicenzán kormányozott;
itt új törvényt, új közjogot
hozván, hagyott örök nevet,
mint Lycurgos Spárta felett,
mint Numa Rómában s Solon
athéni földön egykoron.

Két évre adták néki át
Bergamonak kormányzatát.
Lázong a nép itt, mert ingyére
nincsen Velence fensősége;
de múlt a forradalmi láz,
mihelyt közöttük ő tanyáz.
Akárcsak bős Xerxes alatt
a már-már megtört Iónokat
Themistokles újból megnyerve,
ráront a méd hajóseregre,
amelyet pusztulásba visz;
emléke ennek Salamis. —
Két ízben volt az első ember
Verónán, Páduában egyszer
s nem volt vezér még, oly dicső,
Polában sem, miképen ő,
hol leér a szétágazó
gyors hegyi Timavus folyó.

De békeességben is serény.
Csodásan állott meg helyén.
Midőn — ki jött fagyos Dunáról —
Zsigmond császár elébe járul,
— követ volt a felség előtt —
lovaggá tette ez meg őt. —

Krétában hányszor működött
s aegai szigetek között!
El sem vállalt oly sok hatalmat,
amennyit a kezébe adtak,
túlhágni sohasem kívánván
az illő mértéknek határán.

Elmondanom sok lenne hátra:
A felföldet miképen járta.
Akit a sors e helyre hív,
nem jogtudós, de hősi szív.
Méltó azért, mit tett, a bér,
neve lett: győzellen vezér,
midőn Bresciának faláról
ellenséget lever, legázol
s mely már-már szinte rombadúl.
Velence dolgát egyedül
ő tartotta fenn, mint nemes
eget támasztó Herkules.
Indultak kétfelől hadak
és bőszerűen berontanak:
Jött Mantovának hercege,
Milánóból Fülöp vele.
Közelgtek ellenállhatatlan
az Oglián által, gyors iramban.
Tornyos váraktól meg nem állnak:
földjén Felső-Itáliának
felgyújtanak sok-sok falút.
Előttük nyitva minden út.

A rossz hírt búsan hallgaták
Velencén a tanács-atyák:
Kicsiny volt ám a hadsereg
ily ellenséggel vívni meg.
Kérdik, ki menjen Bresciába,

hogy ennek ostromát megállja:
 Ezrek közül is — Barbaról
 Nem egyszerű kormányzo,
 kezébe diktatúrát tettek.
 Halálos vész, de mégse retteg:
 hazájáért mindent visel.
 Mi az, mit többre tenni kell:
 hogy minden támadást kivédett?
 Felgyújtott gyakran ingó népet,
 hogy bízzék? Csáb nem ejti el?
 Vagy hogy védelme cselre csel?
 Már gyorsan el se mondhatom,
 vigyázva hogy mi módokon
 tartá fel három éven át
 az ellenség vívó hadát.
 A százfejű szörny meglapul
 és végre verve elvonul.

Nagy férfiú, te, bölcs, te gyors,
 ha tégedet nem ad a sors,
 határotok nem volna im
 a Comó-tónak partjain
 s Velencének ma zászlaja
 lombard földig nem szállana!
 Ez lett a győzelem gyümölcse
 s kivívta ő, a bölcsék bölcse.

Ismerd el, mind, te Róma sarja,
Camillus őt meg nem haladjal
hogy mily okos, hogy mily nemes,
erényes, tiszta, jellemes,
eléggé látni eddig éppen.
Kár lenne többet is beszélnem.
Elhallgatom hát, hogy mit művel
még sokszor szóval, sokszor művel.

De nem lehet mellőzni mégse,
hogy tetteit mivel tetézte:
Lányának férjet maga választ;
— após vőben nem tett jobb választ! —
Boldog lehet az a menyasszony,
ki vőlegényt, ilyen szakasszon:
Olyan derék s fölébe még
a származása is derék.
Mert nemzetsége régesrég;
Rómában élt ősapja néki,
a híres Balbus. És, erény
terén verseng a vőlegény
apjával, Bernáttal, ki Kréta
kormányán élő, tiszta példa,
e százvárú sziget felett,
hol ős Zeus nevelkedett.
De ily társat ki nyert, ezerszer
Boldog lehet az ifjú ember:
Csodás leány, oly tiszta, szép,
aranyt sugárzó, drága kép;
ki mint az apja, oly eszes,
mint anyja, oly szemérmes;
mint hogyha egy alakba szállna
őbenne Pallas és Diána.

Fel hát, vidáman éljetez,
szerencse járjon véletek!

Viruljatok hosszan, mindéig,
egészség is kísérjen végig.
Egyetértésben lakjatok,
bő sarjat hintsen csókotokl...

Igy végzi Phoebus most szavát.
Felkapja Amor két nyilát
s jó célba lő a kis hamis.
Kigyúl a nászi fáklya is.
Tömjén hull szent oltár tüzére.
Ömlik levágott tulkok vére,
a légbé szállott most a sült
párája s füsttel egyesült.
Igy hódolván az isteneknek,
dús lakomához telepednek. —

Elmúlt aztán a nap hamar;
van tréfa, lárma, zürzavar.
Phoebus vezérkedése mellett
három Múzsának lantja pengett,
rá három vízi nimfa fel-
perdült és karban táncra kel.

Aztán — mert Vénus így kívánja —
sietve jött az est a tájra,
a tünde tengeráron át
hintvén baráti bíborát.

Az arával — hogy jött az alkony —
elindul számos tisztas asszony
az ágyasházba, tornyos ágyba...
Illendőképen sír a lányka.
Hozzá a vőlegény epedve
siet, hogy forrón átölelje
s beteljesült a drága kék,
a várva vágyott nászi éj.

MARTIALISRÓL

Ó, legpompásabb költő, Martialis,
te könnyű játék, szellemesség apja;
enyelgésed s bohó tréfáid mellett
még Plautus is szennyes rabszolga csak.
Te verseimnek mintaképe lettél.
Apolló, Múza sem legyen vezérem,
utamra csak te jöjj, segíts nekem;
az istenek közt csak hozzád esengek:
Bár versírásban versenytársad lettem,
kegyelmedet — könyörgök — meg ne vond!
Ha hallgatag Plátó heyesen mondja,
hogy egy embernek lelke számtalan
testen keresztül szállva vándorol:
Ha szent Homéros Enniusba rebbent
és csillaghímű szárnyait kitérve,
letérhetett a büszke, szent madár:
Ugy harmatozzál akkor hő szívembe
s ha kölcsönadnád nékem lelkedet,
hidd el, magamból is hozzáteszek majd!

AGAPETUSHOZ

Küldd el könyveidet végül, küldd már, Agapetus;
olvasgatni csupán, nem kritizálni fogom.

ÖNMAGÁRÓL

Hajdani nagy költők, ti dicső nevek, íme, bevallom,
régen irigységgel néztem a sorsotokat.
Tiszta beszéd, gyönyörű tárgyak voltak dalotokban,
és nyomotokba nem ért egy sem a mosti dalos.
Am amikor hírből veletek már osztozom én is,
még csak az ékes szó, melyben alulmaradok.

AJÁNlja MAGÁT

Ki néked volt jó Fulvius,
Hannibalt zengő Ennius;
ki Tibullusnak Messala
s Horácnak Maecenas vala:
kit Augustusban nyerhetett,
ki zeng mezőt s vezéreket;
akadna bár oly pártfogó,
amilyen hajdan Stíchió
Claudianus számára volt,
ki Persephoneról dalolt:
Ilyet ha én is majd lelek,
csinálok oly szép verseket,
mint századunkban senki még —
legfeljebb kettő, három, négy...

RUFUSHOZ

Népszerűek dalaim. Mért gáncsolod egyre, te, Rufus?
Látod, a többségnek tetszenek — és ez a fő!

PROSPERUSHOZ

Rossz az epigrammám, — ezt, Prosperus, állítod egyre.
En magam is mondom: Jobb az, amit magad írsz.

AKI CSAK RÉGI KÖNYVEKET SZERET

Jó ezer esztendőn át könyveket írtak ezernyi,
nincs bennük szépség, bár van elég tudomány.
Mégsem a verseimet, de csak egyre dicséred a régi
könyveket és csak azért, mert öreg, ósdi papír.
Annyira tiszteled ős, régenmúlt századok évét,
annyira tiszteled ősz dédnagyapák idejét.
Nékem azonban az új dolog íd örömet, csak az újság
ingere, Bertalanom, és nem az ócska penész.
Ferde az ízlésed, dehogy osztozom én veled abban!
Mért nem? Előadom azt, bírha nehéz, ha bajos.
Ennekem ízlik a must — teneked savanyodva az óbor;
alma legyen poshadt, mert te csak úgy szereted.
Drága Polyxénám, szépség, teveled sose háljon;
mindíg csak nagyanyó, vén Hekubákat ölelj!

PÁLHOZ

Ertem a gáncsot, Pál: Nem tetszik néked a versem,
mert nem a római nép ős idején született. —
Hosszu idők folyamán becsületben öregül az ember,
értéket gyarapít hosszú kor és nagy idő.
Tégy hát úgy, ahogyan tetszik, hogy a versemet élvezd,
hogyha neked jobb úgy — réginek is veheted!

VERSEI TOLVAJARA

Verseimet, Vallin, verseskönyvedbe keverted.
Látom már, hogy az én nyomdokomat követed.
Rengeteg elszórt részt sokhelytt egy tagba faragtál
és dalaim tárgyát eldalolod magad is.
Még az utánzásban nincsen hiba, érdem az inkább,
ám te a verseidül adtad a verseimet!

VITUSHOZ

Mért írok, kérded Vítus, noha senki se olvas. —
Múzsámnak s a magam kedve szerint dalolok!

TITUS VERSEIRŐL

Titust olvasgatva, hogyha véletlenül
szemed elé egy-egy Janus vers is kerül —
gondold mindjárt azt, hogy engemet olvasol.
En se károsulok — te se csalatkozol.

PORCELLIUS ÉS JOVINIANUS

Vitáztak, hogy köztük ki rosszabb költő,
Jovinianus és Porcellius.
Kíméljük meg a poklok vén bíráit,
ne bízzunk rájuk ily nehéz ügyet:
Mindenkinek Jovinianus rosszabb
s Jovinianusnak — Porcellius.

OVILLUSRA

Ha abban még kételkednétek,
hogy vannak »fejnélküli lények«,
pillantást kell Ovillra vetni:
Feje oly apró, szinte — semmi.
De még parányabb teng a fejben;
mondhatnám, nincs ott — semmi szellem.

CELSUSRA

Azt mondom rád, bölcs, azt mondom rád, hogy okos
[vagy-
Es te hiszel mindent, bárha nagyot hazudok.

GALEOTTO MARZIOHOZ

1454.

A többi pajtás orrol majd e nótán,
mely rólad szól ma, drága Marzió;
mert van barátom itt, ugyancsak jócskán,
de nincsen egy se hozzád fogható
Hogy költő lettem és nem fűzpoéta,
neked köszönhetem, csupán neked:
Te adtad nékem Pegazus vizét s a
Parnasszus útján intésed vezet.
Es völgyén a harmatos Helikonnak
vezérem voltál szintén, mesterem. —
Mit adtál nékem: vedd e dalt adónak,
fáradságod gyümölcse ez legyen.
Méltó a magvető kalászát szedni
s a vicellér a szőlőtő borát...

Dicséreted ha ajkam sorra zengi,
legelsőbb is hadd mondok el hazád:
Itáliában senki sem tagadja,
nincs áldottabb vidék, mint Umbria.
Propertius is méltán büszke arra,
hogy ily serény, vitézlő nép fia.
Egy város áll, ormos tetőnek szirtjén,
szült sok nemes, nevelt sok főpapot.
Nar patakról s Nitus hegyről nevezvén,
itt győztes Róma gyarmatot rakott.*
Nemes törzsökből itt jöttél világra
s mi kell, vagyonka is jutott reád...
Ez harcra temett férfiak hazája,
csábítják őket véres, vad csaták.

* Narni. Galeotto Marzio, (1427—1497), a költő idősebb diák-
társa volt Guarínónál: később Mátyás király udvarában is forgott.

**Te inkább léptél Phoebus hadsorába,
hárfát választál, nem vad trombitát.**

Alíg zsendült bimbózó ifjúságod,
Múzsák szolgálatának szenteléd. —
Ifjú heved mégis táborba szállott
s kijártad ennek is természetét.
De csakhamar a könyvhöz visszamentél,
hogy hívó Múzsá-zászlókat kövess...
Szerencsét méltán próbáltál seregnél,
mert tested izmos, mint egy Herkules.
Gyakran kiszállsz a bírkózóporondon
s nincs oly erős, ki helytáll ellened. —
De melynek inkább hírét kell dalolnom,
nem izmos tested, ámde szellemed.
Minervát és nem Bellónát követve,
zord Mars helyett a szellem Asszonyát,
Itáliát bekóboroltad szerte
s az elmédet bölcsék pallérozák.

Majd Ferrarába vitt a jószerencse,
a Pó folyó hol tisztán tükröző;
itt Guarínó ékes beszéde csenge,
latin Múzsáknak legfőbb atyja ő.
Ugyet se vetve étkezésre, ágyra,
két évig csüggtél így tekintetén.

Ekkor vetődtem én Itáliába
és táborában újonc lettem én.
Barátságunk hamar fejlődni kezdett,
idővel lángja mind feljebb csapott:
Egy volt az ágyunk és egy asztal mellett
megosztottunk mi minden falatot.
Ejfélig gyakran nem térünk nyugvóra,
ólmos szemünk habár aludni vágy,
és talpon lel hajnalban három óra,

bár visszahúz az édes, lanyha ágy.
 Csak benned bíztam, benned, senki másban,
 nem is törődött senki más velem.
 Atyámat és anyámat benned láttam,
 testvérem voltál, bátyám, mindenem.
 Nyelvem nem egy, de volna bár ezernyi,
 jóvoltodat ki nem meríteném.
 Versláb szerint a szókat rendbe szedni
 te oktattál, — dicsérlek érte én..
 S ha mostan már egy sorban emlegetnek
 az antik nagy költőkkel engemet,
 te műved az, mert verselésnek, versnek
 nálad nagyobb művésze nem lehet.
 A szóknak minden árnyalását érzed,
 illő helyén és jól alkalmazod.
 Tisztultabb és szebb nyelven nem beszéltek
 a hajdankorban élő lantosok. —
 A krónikák s a költők mit csak írtak,
 emlékezetből mindazt jól tudod:
 Tenger, hegy, völgy, tavak, folyók, a csillag,
 mely tájon laknak és mely népfajok.
 Elméd minden burkolt titkot kihámoz,
 mint Máró, vagy mikép a vén Homér;
 beszéded édes, bölcs, rövid, világos,
 bár közepes, vagy fennebb tárgyhoz ér.
 Mint kis bocsát a medve egyre nyalja,
 csiszolgatod te egyre versedet:
 Mindíg megejt zengő, hömpölygő hangja
 nem is tudom, mily nektárt rejteget.
 Versedről többet nem beszélék már ma,
 de erkölcsödről kell még szólanom:
 Ez véled együtt rejtve sírba szállna,
 ha késő korra nem hagyná dalom.
 Nem csoda, hogy nem hajszolsz gazdagságot,
 melyért él-hal az ostoba tömeg,
 de még a szebb elismerést se várod,

melyet kíván nem egy tudós öreg.
Gyönyörre el nem téved lelked útja,
csengő arany, tisztség csalétekén;
hűbb mint Attilius, hívőbb mint Numa,
jó mint Metellus, Caesárként szerény.
Az embersorsot oly magasról nézed,
egekbe nyúlik szinte már fejed.
Halálnak képe sem szörnyű tenéked,
melynél a földön nincs félelmesebb.
Ugy felruház a virtusok seregje,
egy istenséggel érsz fel szinte már.
Ha évek folytán így gyarapszol egyre,
nagy lelked útján nem lesz majd határ.
Alig leszel huszonhét esztendőös még,
már bölcs vagy s még nőttön nő szellemed!
Módod legyen rá: vasfonálból szőjjék
az irgalmatlan Párkák életed!

Galeotto, ne gondoldj hálátlannak:
E versem néked röpke hódolás...
S kik olvassátok, ne mondjátok, hogy csak
hízeltő szó, koholmány, semmi más.
Apolló s Bacchus engem úgy szeressen,
szívemből jött ez és igaz beszéd. —
Csalfán kegyét ugyan miért keressen?
Jobban szeret, mint látó két szemét.

AZ OLTÁRISZENTSÉGRŐL

O, be csodás dolog ez! Bár hetyke, merész is az ember,
ezt sose kérhetné és sose várna ilyen:
Hogy belezárulván, lakják a kicsinyke kenyérben
Ő, a nagy Istenség, mind az egész hatalom!
s nyújtsa nekünk teljes, nagy, szent erejét eledelként,
drága egész lényét adva hiánytalanul! —
Nyújtja magát Krisztus minekünk, testét adományul
s győz igazán rajtunk Ő, amidőn a mienk.
Mennyit adott Ő már, a kegyes! Hát adhat-e többet,
hogya magát nyújtá végre is, áldozatul!

MALATESTA ZSIGMONDRA, RIMINI FEJEDELMÉRE

Hogyha jövendő kor majd könyveket olvas a híres,
hős Malatestának nagy diadalmairól:
Mind csupa léha beszéd, a hazug költők fecsegése,
kiknek az éhség ad ihletet erre csupán.

*

Rimini zsarnoka most Malatesta, a gyatra hatalmú,
s nagy császároknál hírneve égrehatóbb.
Hangyából költők fújták fel erős elefánttá;
mennykövező Jupiter lett a legyecské ekép.

DAMOKLES KARDJA

Míg Syrakusában remegő vendég lakomázott
s látta: fején van a kard -- szólt a tyrannus ekép:
— Boldognak mondtál s most láthatod, íme, a sorsom:
Boldog-e, mondd, az a szív, melyben a félelem ül?

ANELLUS

Míg szamarad maga hordta
gabonádat a malomba,
szidtd váltig visszatértét:
Mindíg hibázott a mérték,
vagy búzádba — a szélhordták! —
másokéból raktak korpát!

Bíróhoz futsz, nincs elég szó
károdat felérni méltó,
szomszédodnak elpanaszlod,
én is tudom már a dolgot.

De a kárnak vége már is
— azt gondolod legalább is! —
Ravasz elméd addig kutat,
amíg talál helyes utat.

Feleséged vigyáz most már,
ne lopjon a csalfa molnár;
rajta ül a liszteszsákon...
Jól van, Anellus barátom!

Mert a molnár hamis legény,
száz szem búzát sem hagysz kezén,
de arra jó bezzeg néked,
hogy rábízd a feleséged.

JOGASZKODÁS ELÉBE

(Töredék. 1455?)

Ti, Múzsák, Bacchus és te, nyájas Pánom,
új célok várnak rám, zordak, nagyok!...
Ujonc vagyok, ha évemet számlálom,
munkámat mérve, vén harcos vagyok.
Már régesrégén zászlótokkal tartok,
pedig szakáll csak most nő arcomon...
De most elég; leteszem már a lantot,
borostyánt sem hord többé homlokom.
Enyelgésteket fel mivel cserélem,
még nem tudom; hív tágabb pályatér:
A parttalan tenger tárult elébem,
mely száz viharzó Pontusszal felér.
Itt feszítem vad szélnek vitorlámat,
hol feneketlen mélység háborog;
meg nem rémit a sok szörnyű vadállat,
bár mint az Ossa csúcsa, oly nagyok.
Nem rémit zátony, sem hajóm ha zordon
útján »hajófogó« szörny fogja meg,
bár érjen földet célomnál a horgony,
vagy vesszek s hálnak martalék legyek.

Te, népet néphez, embert istenekhez
ki fűzöl s tisztel minden bőszen,
ki Skorpiónak békességet szerzesz,
hogy Oriéntól távol meglegyen:
Zeus hű szolgálója, mennyek ormán
bár istenek közt van dicső hazád,
Justítia, arany szűz, jöjj le hozzám,
taníts törvényt és Rómának jogát.
Ugy térhetsz újra vissza majd a földre,
ha megfékezünk gyilkos öklöket...
Andalgó dalra, lomha, rest gyönyörre
árnyas nyughely másoknak integet,

kiket Bacchus bűvös varázshatalma
magas hegyek közt hajszol szertesztét:
De aki érzi, arra van hivatva,
hogy megfogja a község vesszejét,
tanulja meg Lycurgos zord parannását,
bölcsajkú Sólon mint rendelkezett.
E rendet számos büszke népek tartják;
így kapcsol össze béke, szeretet.

GYASZÉNEK SZOLGAJA FELETT

Rohanjatok! Az orvos merre késhet?
Ügyetlen feleser, nyargalj, mint a szél!
Rohanjatok! Tán van még benne élet
s módot találhatsz, hogy segítenél
Mindenre, ami szent és drága, kérlek,
ha érted kissé mesterségedet,
ha vonzanak jutalmak és dicséret,
mi rajtam áll, én mindent megteszek.
Henrik mester, ha új életre kelt ő,
a fényes Phoebusszal felérsz nekünk
és Hyppolitost új életre keltő
Asklepios módjára tisztelünk.
Ne félj a bosszúló menykőcsapástól;
Zeus hogy így tett, régen bánja már...
Az orvos jó. De balfelől a fáról
a földre szállt egy éjszínű madár.
Zeus tölgyfája, életnek szent fája,
mert hulló makkján éltek ős atyák;
de sírt jelent a föld s a bús madárka
fekete színe sötét gyászruhát.
Gyanús előjell! Bajt hoz, attól félekl!
De Isten tán még irgalmazni fog...
Ne szóljatok! O, szörnyű, mindent értek:
Hisz gyászra vall már néma arcotok!

Meghalt szegény! Szép arca mindhiába,
és könnyű lába sem menthette meg.
Mint amaranthus fekszik kert porába,
melyet letört a zúgó fergeteg.
Nézd arcát: Még rózsás pirosan lángol
s egész valója életet lehell!
Ily kép él bennem Evander fiáról,
midőn a máglya hamvasztotta el. —

Miben, miben reméljen hát az ember?
mely pillanatban biztos életünk?
Mint esőcsepp, amely folyóba cseppen,
végső óránk úgy elrohan velünk.
Azt hisszük balgán, hosszú évek várnak
és kincset gyűjtünk, mely majd másra száll —
S már torka ásít ránk az Alvilágnak,
hol bús vizen Cháron hajója jár.
Mintha örök nagy istenek nektára
s ambróziából lenne ételünk,
sürgünk a földön, szállunk tengerárra,
és végzetünkről megfeledkezünk.
Az egyiket hajózni hajtja vére,
másik földjéhez új földet szerez,
az buzgón hajlong népkegynek szelére,
vaspáncélt öltve hadba ront emez.
Felhőkbe nyúló hegyre kúszik némely,
hogy az hinnéd, az égig meg sem áll.
Es közben száll a földön szerteséjjel
Alomnak húga, hallgatag Halál.
Kímélet nélkül vágja mind a népet.
Élet-bilincseket letör, leránt.
Szépségen, ifjúságon el nem réved,
gyávát és bátrát elvisz egyaránt.
Szép Nireust, rút Thersitést levágja,
pipogya Párist, Achillest, a hőst. —

Ezt is, kit íme vár halotti máglya,
bár ritkán látni ily épet s erőt.

Jobb bajnok ennél nem szállott porondra,
mester-kezekkel kantárt fékező;
Mercurius és Castor pártfogolta
s bőven volt áldva minden jóval ő.
Most is, midőn végére járt az óra
s Persephoné már számlálta haját,
versenyre kelt az ifjú Spárta-módra,
vadul száguldott árkon-bokron át.
S míg vágatott, kantárt lazán eresztve,
a vén Párkák elvágták életét:
Azon nyomban bollott a ló s ő messze
kirepült és tarkóját zúzta szél.

Egek, ha tetszik néktek földünk rendje,
mért meddő vének fonják végzetünk? —
Magának él a köszív... Más keserve
csak úgy hat ránk, ha mink is szenvedünk.
Anyák ha volnátok ti, három Párka,
sajdulnátok szülőknék jajszaván.
De így nem adtok esdeklő imára
s nem indultok meg tömjén illatán.
Bárcsak lehetnék bosszúlló bírátok,
széttörnék én vetélőt és guzsalyt,
ősz fűrtötök kócába markolászok,
rokkátok többé ránk ne hozna bajt.
A Sorsnak ércábláit szerteúznám;
keményebb ennél egy van: kebletek;
mert Lybiának bércein oroszlán
irgalmas lenne ily ifjú felett.
A Káspi tigris, kölykeért vonító,
a sebzett vadkan tomboló dűhe,
a tenger szörnye és a sárkánykígyó
kegyetlenül nem törne ellene.

Feleljetek! Miért lett ily halála?
Nagy bűne volt tán s ez vesztére vitt?
Uszköt vetett tán Delphi templomára?
feifalta tán a Napnak ökreit?
Szemet vetett a megszentelt aranyra?
Zeus vörös parásztját lépte szel?
Véres marokkal Páriszt megragadta?
Tán megsebezte Venus jobbkezet?
Megterítöztette istennoknak ágyát?
Vagy elfecsegte azt, mi szent titok?
Tán ujítván gigászok lazadását,
Olymp tőrebe Osszat lornyozott?*

De nem: Szerény volt, jámbor, szendefajta,
ilyen fertőkre nem bukott soha...
Mit is kerdek? Nem hajtottál szavamra
s magad lettél így sorsod gyilkosa!
Intettelek, kergettelek, de hányszor,
ne légy oly hetyke, veszted lesz a lól
Halálos körral vakmerően játszol,
nincs állat, ennél több veszélyt hozó:

Lovon vívják az emberirtó harcot,
mely alvilágba küld sok lelkeket;
a büszke Trója értük elhanyaglott
s egész hadával Rhésus elveszett.
A Nap-szekér Phaéont elragadta,
hogy lánggra lobbant ég és föld belé,
s Beilerphon, tüzes sárkány lovagja,
a Pegazust meg nem fékezhette.
Diomedés lovának nem kell abrak,
takarmányul csak emberhúst evett.
Tudjuk hírét a Potniás-lovaknak
s a »hippomanés« mérge hol ered!

* Az istenek ellen lázadó gigászok Olympos ormára az Ossa hegyét rakták, így lőttek az égbe.

Felhoztam néked mindezt, mégis egyre
a vést kerested, hívtál végzeted,
repülni csalt a fúrge mének nyerge,
misem volt ennél édesebb neked.
S nem kellett néked lomha lónak háta,
de mely tüzel s lába földet sem ér.
Szilaj kedvednek nem kell ringó bárka
s lány hintóért lovat fel nem cserél.

Dobogva száguld át a mèn a téren,
szügyéig hajtva ívelő nyakát. —
Most láthatod, mi végre jutsz eképen
s e drága kedv, minő jutalmat ad.
A mennybe szálltál, bár győztél a pályán
s habár csodálva néz Automedon:
De jaj, családod sírhat sarjadékán,
minden reményük rejti sirhalom.

Mikor lesz még hozzád hasonló szolgálóm?
Ily hű, eszes, serény, buzgólkodó? —
Panaszra kelnek érted utca hosszán
s lehervad a csapongó tréfaszó.
Vesztedre agg és ifjú visszadöbben,
övét félti ez s amaz magát. —
S mert éjjel-nappal nem vagy most körömben,
e nagy csapás, ó, hogy szívembe vág!
O, hányszor látlak álmaimban téged!
Csalóka árny, a képed megjelen,
hogy ébredvezve felkiáltok érted,
pedig már alszol s álmod végtelen...
Hátulról hogyha nézek szöke hajra,
a szökefűrtű fej elém idéz.
— Ilyen volt, — mondom — néki is a karja! —
elém ha tűnik izmos öklü kéz.
Míg porrá nem lesz és hamú a testem,
szívembe vésve hűn emléked él;

s hiszem, tudom, te sem feledsz el engem,
a Léthéből bárhogy meritenél.
Csak egyet bánok: Istenekben bízva,
azt hittem, hosszú lesz az életed
s nálam maradt hűséged illő díja,
nem adtam meg kijáró béredet.
Hol Minos ül most bús bírói széket,
hálátlanságért ejthetsz rám panaszt...
Kímélj, fiú! Hálás leszek tenéked,
hogy még holtodban is megérzed azt!

Ha meglehetném, mit csak Isten adhat,
hogy új alakban nyerj új életet:
Nem kóborló madárnak, vad pataknek
s fává tennélek, mellyel fűtenek.

Szárcsafű lennél, sáfrány, majoránna,
s borostyánkővé váló fücsoda,
az illatos tavasznak új pompája,
szebb mint a rózsa, nyiló viola.
Még nem szakasztott Flóra ily virágot,
Zephyr ilyet nem ringatott soha;
s illőbb koszorút nem viselt leányok
pártával ékes szüzi homloka.
Nincsen virág, mely tisztább mézet adna,
méhecskék vígan szállnának feléd...

De mert embernek nincs ily nagy hatalma,
vedd hát gazdádnek gyászos énekét.
Attis, Hylas, Adonis mindig élnek,
míg dal zeng róluk halhatatlanul...
Bátyámat nemrég nem sirattam; néked
sírodra most szemem harmatja hull. —

Olvassátok hát forró könnyben ázva
 emlékkövének gyászos verseit:
 »Janusnak drága, hűséges lovásza
 s Janus költő jókedve nyugszik itt.«

APOLLÓHOZ GYÓGYULÁSÉRT

Ha Parnasszus tővében is tanyázol,
 ha Rhodoson vagy, zord falak megett,
 ha Jónián, szent templomokban, távol,
 s Arkádián a lantot pengeted,
 ha Délos, — mely a tenger hátán vándor, —
 s dörgő Zeusznak háza rejteget:

Dúsfürtű isten, szállj hozzám esapongva,
 jöjj, Phoebus és hozz gyógyulást nekem!
 Hisz téged áldlak kiskoromtól fogva
 s oltárodát híven tömjénezem.

Szülőasszonynak pártfogója Junó,
 Ceres kegyes a földműves iránt,
 Pán gyapjas nyájal, pásztort gyámolító
 s Persephoné a titkos tudományt.
 Vénus védelmez búsongó szerelmezt
 s a szárnyas gyermek, kisdéd Cupidó,
 szüzet segíteni szűz Diána nem rest,
 Mars hőst, Merkur kézművest pártoló;
 szövő-fonókat Pallas ujja őrzi.

midőn a fényes égből ránk lenéz...
Igy minden isten buzgó tisztelői
tudják, hogy az melléjük állni kész. —

Jöjj hát Apolló, hogy ne hulljon könnyem
és hasztalan ne szálljon sóhajom;
oltárodnál, hogy méltón megköszönjem,
ékes szarvú bikával áldozom.

DURANTE FERENCHEZ

Hazádnak dísze, fényes büszkesége,
hogyan köszönjem meg szép versedet!
A szóm erőtlen, hogy méltón dicsérje
elbájoló hangzású éneked.

Nem zenghet szebben szféráknak danája,
lágýabban nem zúg mormoló patak
s jobban nem frissít forró nyárnak álma
zöld pázsiton az árnyas iák alatt.

A zsendülő tavasz ezzel nem ér fel,
se napsütés a zordon tél felett...
Féllábon állva háromszor és négyszer
ámélnkodón olvastam versedet.

Ugyancsak néztem: mint forrás patakja,
lelkedből úgy tör buzgó áradat.
Méltán bámultam: Oly zengő a hangja,
belőle fõnség s könnyedség fakad.

Vergílius, Homéros benned laknak,
a szíved ily nagy kincset rejteget.
S biztatsz, hogy pályámon tovább haladjak...
Hogyan köszönjem én ezt meg neked!

BUCSU PERINUSTÓL

A szent Szűz és világunk Magvetője
adjon neked, Perinus, jó utat.
Es mind az ég legyen fejednek öre,
jó végezetre mely irányt mutat:
Hogy épségben láthasd Cyprus hazádat,
istennő Vénus kedves Cyprusát...

Az én dalom meg érted búsra bágyadt
s távoztodon sírok sok héten át.
Hazám, anyám, testvérem visszahagytam
s ki sem csordult a könnyem énnekem,
de most utánad sírok lankadatlan
és íme, könnytől harmatos szemem.
Achilles is, Ulyxestől csalatva,
midőn Skyrosból táborába tért,
legjobb barátját jobban nem siratta
s nem gyászolt így vitéz Patroklosért.

Versíráshoz nem jó meg régi kedvem,
elnémulok a hosszú gyász alatt:
Muzsámnak vágya nincs, hogy dalra keljen
s letettem sírva égi lantomat.

Kezemtől barmok áldozatja vérez
s az oltárt érted megtömjénezem,
fohászokdom esengve én az éghez,
hogy könnyen járj a messze tengeren!...

Bármerre hány a sors és bármivé tesz,
szívembe rejtlek téged szüntelen.

Jánost te is híven szivedbe zárjad,
te is szeress örökké engemet...
A szó belém fül, elnémít a bánat,
csak ennyit mondok még: Isten veled!

FERONIA NIMFAHOZ

Rómából visszatérőben, Narni mellett, 1458. június 9-én.*

Köszöntelek Ferónia, ki véded
e forrást, melynek örvend Narnia! —
A Rák köréből Eb jegyébe lépett
a napsugárnak perzselő nyila.
Üdíts, üdíts fel, mint a Théba-döntő
hét hős üdült a hűvös Langián;
tápláljon úgy nimfád, hogy bőven ömlő
forrásodban sosem legyen hiány!

Kiszikkadt torkom újra s újra issza
a vascsőnek kiszökkenő vizét:
O, forráságomat hogy csillapítja!
Frissesség árad tagjaimba szét!
A szomjúságtól testem már nem izzik,
verejtéktől sem ázik homlokom.
Jutalmat vettem, hogy magas gerincig
felvánszorogtam roskadt lábamon.

A tornyos várat már merengve nézem,
felettünk tartja büszke sziklafok, —
és hallgatom, alá a völgybe mélyen
a kénes víz habozva hogy zuhog.
A napsugárban fürdő hegyvidéket
most körbejárja szintén két szemem:
Meg nem fogott e bájos igézet,
míg szomjúság parázslott nyelvemen...

Hozzuk fűrgén a nyájnak legkövérebb
kis bárányát, ez lesz az áldozat!

* Mídon itáliai tanulóéveit befejezve, a költő hazatérőben meglátogatta Galeotto barátját Narniban.

Öltárodnál zendüljön hála-ének,
 öntsünk rá bort, hintsünk virágokat.
 Latin nimfák úrnője, üdv tenéked,
 a vándornak dicséretét fogadd:
 A lankadóba újra élet árad,
 habod lázas betegnek enyhet ad.
 Az égbolt is legyen hálás irántad,
 fürdetve benned fényes csillagát.
 Ganyméd a nektárt vegyítse véled,
 Mars is csak benned mossa sebhelyét!
 Én évről évre áldozom tenéked,
 míg csontjaimban élő lélek ég.
 A költő bár a Múzsák kútját issza,
 náladnál jobban azt se tisztetem...
 Mi gyógyító erődnek égi nyitja,
 istennők, ó, mondjátok el nekem!
 Herilus-ölte Évandernek anyja
 árvult jajával az eget veri;
 Zeus megszánta és parancsba adta
 a holtat vízben megmeríteni.
 De nem bízhatta ezt bármily folyóra,
 istenhez méltót kellett adnia:
 Ezért vized halálnak orvoslója
 és áldva áld egész Itália.

ANDREA MANTEGNA FESTŐ DICSÉRETE

Padova, 1458.

Apelles-írta képen együtt állott
 Nagy Sándor és egy híve is vele:
 Hogy Galeotto s Janus jó barátok,
 e képünk itt el nem múló jele.*

*A kettős arcképnek sajnos nyomaveszett.

Mantegna, mondd, hogyan köszönje lantom,
hogy ünnepelje meg jóvoltodat?
Te műved azt, hogy túl a síri hanton
arcunk immár örökre fennmarad.
Te műved azt, hogy egymás mellett állunk
szakasszon el habár egész világ;
mert élet és valóság ltt a másunk,
szinte megszólal, szinte hangot ad!
A képünk mását hűbben nem mutatja
tükörnek lapja, kristályos patak;
testünk aránya, színe és alakja,
kép és valóság úgy hasonlanak.

Mercurius volt tán atyád a mennyben?
Talán a szűz Minerva szoptatott?
Nemes művészetteddel, büszke szellem,
a mult idöket mind felülmúlod!
Lefested a hulló verejtékcseppet
s Vénust, a Szépség istenasszonyát;
a Természet olyat nem is teremthet,
minek mását te meg nem alkotád.

Titust lefested, ezt a híres császárt, —
festöm, neked sem lesz kisebb neved!
S ha híred májd egész világon átjárt
és mindenütt dicsérik művedet:
Felszállasz végül majd az égi várba,
hol a tejút csillagvilága vár,
új hímet írsz a mennyek csarnokára,
díszíti bár a szép csillagsugár.
Zeus a festők istenévé rendel
s Olympot nyújt ezért jutalmadul;
festők s a költök népe is sereggel
nagyjámboran majd mind eléd borul.
Kivált mi ketten, kit kezed lefestedt,
hogy láthat késő századok fia...

Addig fogadd kegyesen ezt a verset,
különb tömjént nem ád Arábia.

ÖNMAGARÓL

En, aki zengtem e dalt, Drávánál messze születtem.
Gondolj rá, amidőn látod a verseimet!

AZ OLVASÓHOZ

Irgalmazok, már ime, ó,
tenéked, nyájas olvasó:
Itt ér a könyvem végre véget.
Legyen könnyű a terhe néked!

A FORDÍTÓ MEGJEGYZÉSE.

1940-ben jelent meg *Janus Pannonius: A Duna mellől* c. kötetem, mely nagyjában a költő 1458—1472 közt Magyarországon írott, férfikori verseit tartalmazza. Most Janus Pannónius ifjúkori költeményeiből, az 1448—1458 közti időben, itáliai diákoskodása alatt szerzett írásaiból adok egy koszorút. A két kötet együtt is alig felét tartalmazza Janus Pannonius fennmaradt verseinek, melyeket már évek előtt mind lefordítottam, hogy a latinul zengett, de első magyar költőt újra visszaadjam a magyarságnak. Így még sok epigramma, elégia vár kiadásra s összes hosszabb költeményei: a magasztalások, versengések: a panegyricusok, certamenek. Tudom, hogy az első magyar remekírótl teljes, kritikai kiadás illetné meg. Mostoha viszonyaink kényszerítenek, hogy alkalmilag összeállított, kis gyűjteményekben, részletekben bocsássam közre. Remélem azonban, hogy ezzel új érdeklődést kelthetek Ady, Petőfi, Csokonai, Zrínyi és Balassa XV. századbéli magyar előde iránt s idővel így a teljes kiadás is megvalósul.

Az elegiák s majdnem az összes epigrammák az eredetiben distichonban íródtak, az epigrammák közt akad jambus és hendekasyllab is. A nászének hexameter. Az egyhangúság elkerülésére és Janus Pannonius patlogó, könnyed beszédének érzékeltetésére alkalmazabbnak láttam a fordítást változatosabb versekbe szőni.

Alapszövegül Janus Pannonius műveinek 1784-i utrechti kiadását használtam, továbbá Abel Jenő: *Anelecta c.* kötetét (Budapest, 1880.); a tartalomjegyzékbeli utalások ezekre vonatkoznak.

A kötet megjelenése érdekében kifejtett buzgóságukért ez úton mondok köszönetet Vikár Béla úrnak, a La Fontaine Irodalmi Társaság elnökének, Dukász Imre, Grünwald László, Sós Endre és Szántó Ferenc barátaimnak s nem utolsó sorban a kiadó Vajda János Társaság ü. v. elnökének, Plätz Rudolf úrnak.

Tartalom:

Janus Pannonius (<i>Kardos Tibor bevezető tanulmánya.</i>)	3
A költő nevének megcsereklése (<i>Epigrammák I. könyve, 130.</i>)	15
Leonello ferrarai fejedelemhez (<i>Ep. I. 185.</i>)	15
A ferrarai egyetem rektorához (<i>Ep. I. 72.</i>)	16
Prosperushoz (<i>Ep. I. 148.</i>)	16
Gryllushoz (<i>Ep. I. 126.</i>)	16
Hugónak (<i>Ep. I. 326.</i>)	16
Szerény öndicséret (<i>Ep. I. 37.</i>)	17
Egy tolvajra (<i>Ep. I. 48.</i>)	17
Gratianushoz (<i>Ep. I. 85.</i>)	17
Pálhoz (<i>Ep. I. 363.</i>)	18
Prosperusra (<i>Ep. I. 288.</i>)	18
Egy hazugra (<i>Ep. I. 198.</i>)	18
Philiticusra (<i>Ep. I. 125.</i>)	18
Ornitushoz (<i>Ep. I. 219.</i>)	18
Lippusra (<i>Ep. I. 330.</i>)	19
Perinushoz (<i>Ep. I. 195.</i>)	19
Rufushoz (<i>Ep. I. 74.</i>)	19
Guarino mesterhez (<i>Ep. I. 63.</i>)	20
Lupusra (<i>Ep. I. 311.</i>)	20
A kiátkozott Márkhoz (<i>Ep. I. 212.</i>)	20
Galeotto Marzio (<i>Ep. I. 69.</i>)	21
Róma szól (<i>Ep. I. 324.</i>)	21
A szentévi zárándokokra (<i>Ep. I. 324.</i>)	21
A római kocsmárosokra (<i>Ep. I. 248-251.</i>)	22
Galeotto Marzio zárándoklásáról (<i>Ep. I. 22.</i>)	22
Egy henccegőhöz (<i>Ep. I. 45.</i>)	23
Syllához (<i>Ep. I. 333.</i>)	23
Falura költözött barátaihoz (<i>Elegiák II. könyve, 3.</i>)	24
Kristályedények 1—2 (A.)	25
Péterre (<i>Ep. I. 83.</i>)	25
Könyvéről (<i>Ep. I. 240.</i>)	25

Életkoráról (Ep. I. 332.)	26
Szerelmes Lédába (Ep. I. 238.)	26
Önmagáról (Ep. I. 103.)	26
Milyen barátnőt kíván (Ep. I. 271.)	27
Thekla (Ep. I. 278.)	27
Barátnőjéhez (Ep. I. 204.)	27
Silviáról (Ep. I. 147.)	27
Guarinoéhoz (Ep. I. 127.)	28
A hónapok versengése (elegia, Abel: Analecta)	28
Kelemenről (Ep. I. 72.)	29
Márkushoz (Ep. I. 132.)	29
B. Caevola jogtudósához Veronába (elegia, Abelnél)	30
Egy hitelezőhöz 1–2 (Ep. I. 210–211.)	33
Károlyra (Ep. I. 257.)	33
Könyveihez (Ep. I. 293.)	34
A zsidó uzoráshoz (Ep. I. 294.)	34
Görögországra (Ep. I. 96.)	34
Konstantinápoly bukásáról (Abel)	34
Nászének (Abel)	35
Martialisról (Ep. I. 241.)	52
Agapetushoz (Ep. I. 71.)	52
Önmagáról (Ep. I. 194.)	53
Ajánlja magát (Ep. I. 78.)	53
Rufusho (Ep. I. 116.)	53
Prosperushoz (Ep. I. 123.)	53
Aki csak régi könyveket szerel (Ep. I. 364.)	54
Pálhoz (Ep. I. 361.)	54
Versei tolvajára (Ep. I. 202.)	54
Vitushoz (Ep. I. 312.)	55
Titus verseiről (Abel)	55
Porcellius és Jovinianus (A)	55
Ovillusra (Ep. I. 279.)	55
Celsusra (Ep. I. 255.)	55
Galeotto Marziohoz (El. II. 4.)	56
Az oltáriszentségről (El. II. végén.)	60
Malatesta Zsigmondra (Ep. I. 213–214.)	60
Damokles kardja (Ep. I. 258.)	60
Anellus (Ep. I. 94.)	61
Jogázkodás elébe (Elegia, Abel)	62
Gyászének szolgája felett (El. I. 15.)	63
Apollóhoz gyógyulásért (El. II. 1.)	69

Durante Ferenchez (<i>El. II. 11.</i>)	70
Búcsú Perinustól (<i>El. Abelnél</i>)	71
Feronia nimfához (<i>El. I. 1.</i>)	72
Andrea Mantegna festő dicsérete (<i>El. I. 2.</i>)	73
Onmagáról (<i>Ep. I. 338.</i>)	75
Az olvasóhoz (<i>Ep. I. 122.</i>)	75
A fordító megjegyzése	76